

รายงานการวิจัย
เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
สิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

The Develop a model for developing the electronics media in
the protection of intellectual property to local wisdom in the
patent sector transferred to the community.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
สุขแสง คุณนก
สายชล จินใจ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีงบประมาณ 2556)

รายงานการวิจัย
เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
สิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

The Develop a model for developing the electronics media in
the protection of intellectual property to local wisdom in the
patent sector transferred to the community.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
สุขแสง คุณนก
สายชล จินใจ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีงบประมาณ 2556)

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
สิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ได้รับทุนวิจัยจาก สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม ปีการศึกษา 2556 ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์. ดร. วรปภา อารีย์ราษฎร์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์. ดร. ธรัช อารีย์
ราษฎร์ ที่ได้สนับสนุนช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณครู นักศึกษา และผู้ที่มีส่วนร่วมทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยครั้ง
นี้จนเป็นผลสำเร็จ

คณะผู้วิจัย

2562

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ชื่อเรื่อง	รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน
ผู้วิจัย	ดร.สุขแสง คุณนก ดร.สายชล จินโจ
สาขาวิชา/คณะ	คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ปีที่ทำวิจัย	2556

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการและแนวทางรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน 2) เพื่อพัฒนาทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน และ 3) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นที่มีต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนโดยมีกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องในการทำวิจัยในครั้งนี้ 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ให้คำแนะนำ ร่วมวิเคราะห์ วางแผน ดำเนินงานวิจัย กลุ่มที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย คือ ชุมชนที่ให้องค์ความรู้ด้านการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม และกลุ่มที่ 3 กลุ่มนักพัฒนาและนักวิชาการ คือ อาจารย์ นักการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดใกล้เคียง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษาที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ จำนวน 70 คน คัดเลือกโดยวิธีเจาะจงจำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน 2) แบบประเมินคุณภาพรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน 3) แบบประเมินคุณภาพสื่ออิเล็กทรอนิกส์การปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตร 4) แบบสอบถามความพึงพอใจของชุมชน

ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนพบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 2) ผลการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด 3) ความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อสื่ออยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : รูปแบบการพัฒนาสื่อ ทรัพย์สินทางปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิบัตร การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

This research aims to: 1) Develop a model for developing the electronics media in the protection of intellectual property to local wisdom in the patent sector transferred to the community. 2) Promote the implementation of the mission of the University of integration of the research on the protection of intellectual property patent local wisdom to the transfer of knowledge to the community with high quality. 3) Establish a network with the community to promote the dissemination of knowledge in the field of intellectual property protection by the local wisdom patent to the transfer of knowledge into sustainable community and sustainable. The population involved in this study in three groups: The first group is the investigators, participants and experts are instructors, the analysis plan and carry out research. The second group is the targeting communities group with knowledge to protect the intellectual property in the local wisdoms patents sector in Mahasarakham province. And the third group is developers and academic, there are instructors, students and local wisdom experts which in the local area and nearby provinces. The samples used in this study were students in the various communities of 70 people selected by the specified number of 30 students. The tools that used in the study are: 1) The model to development of the media to protect the intellectual property of local wisdoms by the patent to transfer knowledge to the community. 2) An assessment model for development of the protection of intellectual property local wisdoms of the patent to the transfer of knowledge to the community. 3) The quality of the electronic media to protect intellectual property local wisdoms of the patents. 4) The satisfaction of the community.

The results are as follows: 1) The quality evaluation of the model of the developing in the media of protected the intellectual property local wisdom patent to convey that knowledge to the community High level.

2) The quality electronic protection of intellectual property patent wisdom Highest level.

3) The satisfaction of the electronic media in the community Highest level.

Keywords: Model Development, Intellectual property, Local wisdom, Patent, Transferring knowledge to the community.

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
ABSTRACT	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
ทรัพยากรเส้นทางปัญญา.....	9
สิทธิบัตร	6
ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	12
การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน.....	27
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	38
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	42
ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน.....	42
ระยะที่ 2 การพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน.....	44
ระยะที่ 3 การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ ความรู้สู่ชุมชน	47

สารบัญ(ต่อ)

หัวเรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	49
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอข้อมูล	49
ผลการศึกษาคำถามต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน	49
ผลการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน.....	52
ผลการศึกษาคำความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน.....	53
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	54
สรุปผลการวิจัย	54
อภิปรายผล	55
ข้อเสนอแนะ	56
บรรณานุกรม	57
ประวัติผู้วิจัย	60

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการรวมกันของคำสองคำคือ ภูมิปัญญา กับท้องถิ่น โดยตัวภูมิปัญญาเองหมายถึง ความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542:5-6 ,13) เมื่อภูมิปัญญารวมกับท้องถิ่นจึงหมายถึง ความรู้ความสามารถความคิดความเชื่อที่เกิดจากการสั่งสมในการปรับตัวดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ

ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึงผลงานอันเกิดจากการประดิษฐ์ คิดค้น หรือสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเน้นที่ผลผลิตของสติปัญญาและความชำนาญ โดยไม่คำนึงถึงชนิดของการสร้างสรรค์หรือวิธีการแสดงออก ทรัพย์สินทางปัญญาอาจแสดงออกในรูปแบบของสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สินค้าต่าง ๆ หรือในรูปของสิ่งที่จับต้องไม่ได้เช่น บริการ แนวคิดในการดำเนินธุรกิจ กรรมวิธีการผลิตทางอุตสาหกรรม เป็นต้น [กรมทรัพย์สินทางปัญญา. 2555] หรืออีกความหมายหนึ่ง ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง สิทธิทางกฎหมายที่ให้แก่เจ้าของสิทธิ หรือ "ผู้ทรงสิทธิ" มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ โดยอาจแบ่งทรัพย์สินทางปัญญาออกได้ 2 ประเภทหลัก คือ (1) ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมและ (2) ลิขสิทธิ์ สำหรับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมยังแบ่งออกได้อีก 5 ประเภท ได้แก่ (1) สิทธิบัตร (2) เครื่องหมายการค้า (3) แบบผังภูมิของวงจรรวม (4) ความลับทางการค้า (5) ชื่อทางการค้า และ (6) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ สำหรับงานวิจัยนี้ มุ่งหมายเอาถึงทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นสิทธิบัตร

สิทธิบัตร หมายถึงหนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนด หรือสิทธิพิเศษซึ่งเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (Exclusive right) เหนือการกระทำบางอย่างที่กฎหมายกำหนด (ผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย นำเข้า) (สุขแสง คุณนก. 2555)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอย่างหนึ่งที่เกิดจากการทำงาน การสั่งสมเรียนรู้จากประสบการณ์ ธรรมชาติ อบรมแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยการสังเกต จดจำ และประยุกต์ เพื่อแก้ไขปัญหตามบริบทของสังคมท้องถิ่นในยุคสมัยนั้น หรือสร้างนวัตกรรมขึ้นมาโดยก่อให้เกิดเป็นลักษณะในท้องถิ่นนั้น โดยมีการสืบทอดจนเป็นประเพณี เมื่อบริบทของสังคมขยายตัวจากระดับท้องถิ่น เป็นระดับชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานวิจัยนี้หมายถึงเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเฉพาะตัวความคิดซึ่งจะตรงกับทรัพย์สินทางปัญญาที่เรียกว่าสิทธิบัตร ที่ได้ถูกนำไปใช้แลกเปลี่ยนก่อให้เกิดความหลากหลายและประโยชน์อย่างกว้างขวาง แต่เนื่องจากการขยายตัวของสังคมได้ขยายตัวออกไปเป็นระดับนานาชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ยิ่งถูกนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น แต่เนื่องจากการขยายตัวอย่างไม่มีขอบเขตนี้เอง ทำให้เกิดการละเมิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมาเป็นสมบัติส่วนตัว โดยเฉพาะเรื่องของการประดิษฐ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเมื่อมีการประดิษฐ์ขึ้นมาแล้ว ไม่ได้มีการขอขึ้นทะเบียนสิทธิบัตรเพื่อปกป้องทรัพย์สินทางปัญญานี้ไว้ทำให้บางครั้ง อาจเกิดการละเมิดหรือลอกเลียนแบบกันขึ้นด้วยเหตุนี้เองมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามจึงมีพันธกิจในการที่จะศึกษา วิจัย ส่งเสริมโครงการดังกล่าวเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาไปสู่ชุมชน อันได้แก่การปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อมิให้ผู้อื่นที่มิใช่ผู้สืบทอดภูมิปัญญานั้นครอบครอง หรือละเมิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นโดยมิชอบ อีกทั้งยังเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นให้อยู่คู่กับชุมชนนั้นได้ตลอดไป

คำถามการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 เพื่อศึกษาความต้องการและแนวทางรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน
- 3.2 เพื่อพัฒนาทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน
- 3.3 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นที่มีต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ดำเนินการวิจัยและพัฒนาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ เครือข่าย เผยแพร่ถ่ายทอด และพัฒนาสื่อการเรียนการสอน โดยแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้
  - ระยะที่ 1 ศึกษาความต้องการและแนวทางรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนาทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรที่พัฒนาขึ้น

ระยะที่ 3 ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนและศึกษาความคิดเห็นของชุมชนต่อสื่อการ
เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร คือ ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน ชุมชน นักเรียน ครู โรงเรียน สำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดมหาสารคาม คัดเลือกแบบ Purposive
Sampling โดยวิธี Sonball Sampling Technique

2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชน ผู้นำชุมชน ชุมชน นักเรียน ครู โรงเรียน สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 ชุมชน ชุมชนละ 1
คน คัดเลือกแบบ Purposive Sampling โดยวิธี Sonball Sampling Technique

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรต้นคือ รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญา
ท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

3.2 ตัวแปรตามคือ

1) องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดสู่ชุมชน

2) ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนต่อสื่อการเผยแพร่องค์ความรู้สู่ชุมชน

4. ระยะเวลา ระหว่างเดือนตุลาคม 2555 สิ้นสุด สิงหาคม 2556

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามได้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทาง
ปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ปกป้องภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นไม่ให้ถูกละเมิดหรือนำไปใช้แสวงหาประโยชน์จากบุคคลภายนอก

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามได้ดำเนินตามภารกิจของมหาวิทยาลัย โดยให้บริการ
ทางวิชาการแก่สังคมท้องถิ่น

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากภาพที่ 1.1 เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยแสดงให้เห็นว่ากรอบแนวคิดการวิจัยเกิดจากการศึกษาถึงกฎหมายท้องถิ่น ความสำคัญของการปกป้องกฎหมายท้องถิ่น และทรัพย์สินทางปัญญา เมื่อศึกษาความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบแล้วจึงพัฒนาเป็นรูปแบบของการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน เมื่อได้รูปแบบแล้วจึงพัฒนาสื่อแล้วดำเนินตามแผนที่ได้วางไว้ทั้ง 3 ระยะ จากนั้นเข้าสู่กระบวนการปรับปรุงตามความคิดเห็นแล้วจึงได้รูปแบบที่สมบูรณ์ของการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนาสื่อ หมายถึง การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนรู้ในที่นี้หมายถึงสื่อการเรียนการสอนทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่นสื่อมัลติมีเดีย และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง หมายถึงผลงานอันเกิดจากการประดิษฐ์ คิดค้น หรือสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเน้นที่ผลผลิตของสติปัญญาและความชำนาญ โดยไม่คำนึงถึงชนิดของการสร้างสรรค์หรือวิธีการแสดงออก ทรัพย์สินทางปัญญาอาจแสดงออกในรูปแบบของสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สินค้าต่าง ๆ หรือในรูปของสิ่งที่จับต้องไม่ได้เช่น บริการ แนวคิดในการดำเนินธุรกิจ กรรมวิธีการผลิตทางอุตสาหกรรม เป็นต้น (กรมทรัพย์สินทางปัญญา. 2555) หรืออีกความหมายหนึ่ง ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง สิทธิทางกฎหมายที่ให้เจ้าของสิทธิ หรือ "ผู้ทรงสิทธิ" มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ โดยอาจแบ่งทรัพย์สินทางปัญญาออกได้ 2 ประเภทหลัก คือ (1) ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมและ (2) ลิขสิทธิ์ สำหรับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมยังแบ่งออกได้อีก 5 ประเภท ได้แก่ (1) สิทธิบัตร (2) เครื่องหมายการค้า (3) แบบผังภูมิของวงจรรวม (4) ความลับทางการค้า (5) ชื่อทางการค้า และ (6) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ สำหรับงานวิจัยนี้ มุ่งหมายเอาถึงทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นสิทธิบัตร

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง เกิดจากการรวมกันของคำสองคำคือ ภูมิปัญญา กับท้องถิ่น โดยตัวภูมิปัญญาเองหมายถึง ความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความความสามารถในการแก้ไขปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา อันเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 5-6 ,13) เมื่อภูมิปัญญารวมกับท้องถิ่นจึงหมายถึง ความรู้ความสามารถความคิดความเชื่อที่เกิดจากการสั่งสมในการปรับตัวดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ

สิทธิบัตร หมายถึง สิทธิบัตร หมายถึงหนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนด หรือสิทธิพิเศษซึ่งเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (Exclusive right) เหนือการกระทำบางอย่างที่กฎหมายกำหนด (ผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย นำเข้า) (สุขแสงคุณก. 2555)

การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ในที่นี้หมายถึงความรู้ในการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาด้านสิทธิบัตรให้กับชุมชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงนักศึกษาในท้องถิ่นที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่อไปนี้

1. ทรัพย์สินทางปัญญา
2. สิทธิบัตร
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. การถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งซึ่งแตกต่างไปจากทรัพย์สินที่รู้จักกันโดยทั่วไป ซึ่งทรัพย์สินที่รู้จักกันโดยทั่วไปนั้น ส่วนมากเป็นทรัพย์สินที่มีตัวตน มองเห็นและต้องได้ซึ่งแบ่งเป็น สंहติกรรมทรัพย์สิน กับอสังหาริมทรัพย์ ส่วนทรัพย์สินทางปัญญานั้นเป็นทรัพย์สินที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรม กล่าวคือต้องมองไม่เห็น เกิดจากปัญญาของมนุษย์คิดขึ้นมา แล้วก็ตีราคาเป็นทรัพย์สินได้ซึ่งมีนิยามความหมายดังนี้

ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึงผลงานอันเกิดจากการประดิษฐ์ คิดค้น หรือสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเน้นที่ผลผลิตของสติปัญญาและความชำนาญ โดยไม่คำนึงถึงชนิดของการสร้างสรรค์หรือวิธีการแสดงออก ทรัพย์สินทางปัญญาอาจแสดงออกในรูปแบบของสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สินค้าต่าง ๆ หรือในรูปแบบของสิ่งที่จับต้องไม่ได้เช่น บริการ แนวคิดในการดำเนินธุรกิจ กรรมวิธีการผลิตทางอุตสาหกรรม เป็นต้น (กรมทรัพย์สินทางปัญญา. 2555) หรืออีกความหมายหนึ่ง ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง สิทธิทางกฎหมายที่ให้เจ้าของสิทธิ หรือ "ผู้ทรงสิทธิ" มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ โดยอาจแบ่งทรัพย์สินทางปัญญาออกได้ 2 ประเภทหลักคือ (1) ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมและ (2) ลิขสิทธิ์ สำหรับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมยังแบ่งออกได้อีก 5 ประเภท ได้แก่ (1) สิทธิบัตร (2) เครื่องหมายการค้า (3) แบบผังภูมิของวงจรรวม (4) ความลับทางการค้า (5) ชื่อทางการค้า และ (6) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง ผลงานอันเกิดจากการประดิษฐ์ คิดค้น หรือสร้างสรรค์ของมนุษย์

ซึ่งเน้นที่ผลผลิตของสติปัญญาและความชำนาญ โดยไม่คำนึงถึงชนิดของการสร้างสรรค์หรือวิธีการแสดงออก ทรัพย์สินทางปัญญาอาจจะแสดงออกในรูปแบบของสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สินค้าต่าง ๆ หรือในรูปของสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น บริการ แนวคิดในการดำเนินธุรกิจ กรรมวิธีการผลิตทางอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งรวมไปถึง (MDSIGLOBAL ONLINE MARKETING, 2562 : ออนไลน์) ความคิด ไอเดีย ที่เกิดจากสติปัญญา คิด สร้างสรรค์ขึ้นจนเกิดเป็นผลงาน ผลผลิต ที่สามารถสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นได้ หรือสามารถนำไปต่อยอดเป็นผลผลิต สินค้า ผลิตภัณฑ์ ที่มีคุณค่า โดยเริ่มต้นจากความคิด และ ปัญหา สิ่งนั้นเรียกว่า “ทรัพย์สินทางปัญญา” กล่าวคือ ทรัพย์สินที่ตัวของมันเองจับต้องไม่ได้แต่สามารถนำไปสู่ทรัพย์สินอื่นที่จับต้องได้ สิ่งเหล่านี้กฎหมายให้ความคุ้มครองว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา สามารถครอบครองสิทธิ์เป็นเจ้าของได้ เช่น ผลงานการเขียน การเรียบเรียง การประดิษฐ์ คิดค้น ตลอดจนไอเดียดี ๆ โดยทรัพย์สินทางปัญญาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property) หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสินค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ ความคิดสร้างสรรค์นี้ อาจเป็นความคิดในการประดิษฐ์ คิดค้น ซึ่งอาจจะเป็นกระบวนการหรือเทคนิคในการผลิตที่ได้ปรับปรุงหรือคิดค้นขึ้นใหม่ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมที่เป็นองค์ประกอบและรูปร่างของตัวผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังรวมถึงเครื่องหมายการค้าหรือยี่ห้อ ชื่อและถิ่นที่อยู่ทางการค้า รวมถึงแหล่งกำเนิดและการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมจึงสามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

- สิทธิบัตร (Patent)
- สิทธิบัตรการประดิษฐ์
- อนุสิทธิบัตร
- สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์
- แบบผังภูมิของวงจรรวม (Layout – Design of Integrated Circuits)
- เครื่องหมายการค้า (Trademark)
- ความลับทางการค้า (Trade Secret)
- ชื่อทางการค้า (Trade Name)
- สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications)

1.2 ลิขสิทธิ์ (Copyright) หมายถึง สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้สร้างสรรค์ที่จะกระทำการใดๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้นตามประเภทลิขสิทธิ์ที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ งานวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ ไม่ว่างานดังกล่าวจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบอย่างไร นอกจากนั้น กฎหมายลิขสิทธิ์ยังให้ความคุ้มครองถึงสิทธิของนักแสดง ด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงความคิด หรือขั้นตอน กรรมวิธี หรือระบบ หรือวิธีใช้ หรือวิธีทำงาน หรือแนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ จะมีผลเกิดขึ้นโดยทันทีที่มีการสร้างสรรค์ผลงาน โดยความคุ้มครองนี้จะมีตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ และจะคุ้มครองต่อไปอีก 50 ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์เสียชีวิต

1.2.1 อายุการคุ้มครอง ดังนี้

- อายุการคุ้มครองทั่วไป ลิขสิทธิ์จะมีอยู่ตลอดอายุผู้สร้างสรรค์ และจะมีต่อไปอีก 50 ปี นับแต่ผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย (กรณีที่นิติบุคคลเป็นผู้สร้างสรรค์ ลิขสิทธิ์จะมีอายุ 50 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น กรณีที่ผู้สร้างสรรค์ใช้นามแฝง หรือไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างสรรค์ ลิขสิทธิ์มีอายุ 50 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น)
- งานภาพถ่าย โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง หรืองานแพร่เสียงแพร่ภาพ ลิขสิทธิ์มีอายุ 50 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น
- งานที่สร้างสรรค์โดยการจ้างหรือตามคำสั่งของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐ ให้มีอายุ 50 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น
- งานศิลปะประยุกต์ ลิขสิทธิ์มีอายุ 25 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งานนั้นขึ้น

1.2.2 ประเภทของงานที่มีลิขสิทธิ์

กฎหมายลิขสิทธิ์ให้ความคุ้มครองแก่งานสร้างสรรค์ 9 ประเภทตามที่กฎหมายกำหนด ได้แก่

- 1) งานวรรณกรรม เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ คำปราศรัย โปรแกรมคอมพิวเตอร์
- 2) งานนาฏกรรม เช่น งานที่เกี่ยวกับการรำ การเต้น การทำท่า หรือการแสดง ประกอบขึ้นเป็นเรื่องราว รวมถึงการแสดงโดยวิธีใดด้วย
- 3) งานศิลปกรรม เช่น งานจิตรกรรม งานประติมากรรม ภาพพิมพ์ งานสถาปัตยกรรม ภาพถ่าย ภาพประกอบ หรืองานสร้างสรรค์รูปทรงสามมิติเกี่ยวกับภูมิประเทศ หรือวิทยาศาสตร์ งานศิลปะประยุกต์ ซึ่งรวมถึงภาพถ่ายและแผนผังของงานดังกล่าวด้วย
- 4) งานดนตรีกรรม เช่น คำร้อง ทำนอง การเรียบเรียงเสียงประสานรวมถึงโน้ตเพลงที่แยกและเรียบเรียงเสียงประสานแล้ว
- 5) งานสิ่งบันทึกเสียง เช่น เทปเพลง แผ่นคอมแพ็คดิสก์ (ซีดี) ที่บันทึกข้อมูลเสียง ทั้งนี้ไม่รวมถึงเสียงประกอบภาพยนตร์ หรือเสียงประกอบโสตทัศนวัสดุอย่างอื่น
- 6) งานโสตทัศนวัสดุ เช่น วีซีดี ดีวีดี แผ่นเลเซอร์ดิสก์ที่บันทึกข้อมูลประกอบด้วยลำดับของภาพหรือภาพและเสียงอันสามารถที่จะนำมาเล่นซ้ำได้อีก
- 7) งานภาพยนตร์ เช่น ภาพยนตร์ รวมทั้งเสียงประกอบของภาพยนตร์นั้นด้วย (ถ้ามี)
- 8) งานแพร่เสียงแพร่ภาพ เช่น การกระจายเสียงวิทยุ การแพร่เสียง หรือภาพทางโทรทัศน์
- 9) งานอื่นใดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ หรือแผนกศิลปะ

1.2.3 ผลงานที่ไม่ถือว่าเป็นลิขสิทธิ์

1) ข่าวประจำวันและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นเพียงข่าวสาร เช่น วัน เวลา สถานที่ ชื่อบุคคล จำนวนคน ปริมาณ เป็นต้น ทั้งนี้ หากมีการนำข้อมูลดังกล่าวมาเรียบเรียงจนมีลักษณะเป็นงานวรรณกรรม อาทิ การวิเคราะห์ข่าว บทความ ผลงานนั้นอาจจะได้รับความคุ้มครองในลักษณะของงานวรรณกรรม

2) รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย

3) ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง คำชี้แจง และหนังสือโต้ตอบของกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่น

4) คำพิพากษา คำสั่ง คำวินิจฉัย และรายงานของทางราชการ

5) คำแปลและการรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ตามข้อ 3.1 - 3.4 ซึ่งกระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐหรือของท้องถิ่นจัดทำขึ้น

6) ความคิด ขั้นตอน กรรมวิธี ระบบ วิธีใช้หรือทำงาน แนวความคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์

สิทธิบัตร

ในเรื่องของการประดิษฐ์คิดค้น ไม่ว่าจะป็นนวัตกรรม หรือสิ่งประดิษฐ์อื่นที่มีความใหม่ มีการใช้ความพากเพียรอุสาหหา วิริยะในการที่จะทำการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์นั้น และสามารถประยุกต์ใช้ได้เ็นทางอุตสาหกรรมแล้วเมื่อเป็นดังนี้ เป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้ประดิษฐ์คิดค้นนี้ย่อมจะต้องมีการวางแผนในสิ่งที่ตนประดิษฐ์ หรือไม่ต้องการให้ผู้อื่นผู้ใดมาลอกเลียนแบบงานประดิษฐ์ของเขา นี่จึงเป็นที่มาของการปกป้องสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งสิ่งประดิษฐ์นี้เรียกได้ว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาอีกประเภทหนึ่ง ในการปกป้องสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวนี้เองเราเรียกว่า สิทธิบัตร

สิทธิบัตร หมายถึงหนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนด (พ.ร.บ.สิทธิบัตร. 2522) หรือสิทธิพิเศษซึ่งเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (Exclusive right) เหนือการกระทำบางอย่างที่กฎหมายกำหนด (ผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย นำเข้า) (สุขแสง คุณนก. 2555)

ตัวสิทธิบัตร มีพระราชบัญญัติออกมามีจำนวน 3 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมตาม พ.ร.บ.สิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ พ.ร.บ.สิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 โดยมีเนื้อหาหลักอยู่ที่ฉบับปี พ.ศ.2522 ตัวสิทธิบัตรมีเนื้อหาใจความพอสังเขปดังนี้

- สิทธิบัตรก่อตั้งขึ้นด้วยการจดทะเบียนและตรวจสอบ
- หลักการให้ความคุ้มครอง เป็นการแลกเปลี่ยนกัน
  - ได้รับความคุ้มครอง และกับการเปิดเผยรายละเอียดที่สมบูรณ์ชัดเจน และเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด

- วัตถุประสงค์ในการให้ความคุ้มครองสิทธิบัตร
  - เพื่อจูงใจให้มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ
  - เพื่อคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรมของผู้ประดิษฐ์
  - เพื่อกระตุ้นให้มีการเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ๆ
  - เพื่อคุ้มครองสิทธิอันชอบธรรมของผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบ
  - เพื่อให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบ
- ความหมายของอนุสิทธิบัตร
  - งานประดิษฐ์บางอย่างเป็นการประดิษฐ์ที่ไม่ซับซ้อนและไม่มีเทคโนโลยีสูง มีการคุ้มครองเหมือนสิทธิบัตร แต่ระยะเวลาการคุ้มครองสั้นกว่า
- สิ่งที่ได้รับคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร
  - การประดิษฐ์ (Invention)
  - การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design)
- การประดิษฐ์ (Invention)
  - การคิดค้นหรือคิดทำขึ้น
  - ผลที่เกิดจากการใช้ความคิดนั้นมี 2 ประเภท
    1. ผลิตภัณฑ์ (Product)
    2. กรรมวิธี (Process)

โดยสรุป การประดิษฐ์มีอยู่ 2 ส่วน ขึ้นอยู่กับลักษณะ ถ้าเป็นความคิดหรือการคิดค้นเกี่ยวกับตัววัตถุ เป็นการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ ถ้าเป็นการคิดค้นเกี่ยวกับขั้นตอนการผลิตเรียกว่ากรรมวิธี
- การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design)
  - การออกแบบเป็นการใช้ความคิด ซึ่งเป็นการคิดค้นหรือคิดทำขึ้นเหมือนการประดิษฐ์
  - แบบผลิตภัณฑ์ หมายความว่ารูปร่างของผลิตภัณฑ์หรือองค์ประกอบของลวดลายหรือสี ของผลิตภัณฑ์อันมีลักษณะพิเศษ ซึ่งกฎหมายให้ความคุ้มครอง 2 แบบคือรูปร่าง (มิติ รูปทรง) และองค์ประกอบของลวดลายหรือสีของผลิตภัณฑ์
- ลักษณะของการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะขอรับสิทธิบัตรได้
- การประดิษฐ์ที่ขอรับสิทธิบัตรได้ตามมาตรา 5
  - เป็นการประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ ตามมาตรา 6
  - เป็นการประดิษฐ์ที่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น
  - เป็นการประดิษฐ์ที่สามารถประยุกต์ได้ในทางอุตสาหกรรมได้ มาตรา 8
  - ไม่เป็นการประดิษฐ์ที่ต้องห้ามตามกฎหมาย มาตรา 9

- การประดิษฐ์ขึ้นใหม่ หมายถึง การประดิษฐ์ที่ไม่เป็นงานที่ปรากฏอยู่แล้ว ณ วันยื่นขอรับสิทธิบัตร
- ความใหม่ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดในการขอรับสิทธิบัตร (ต่างจากลิขสิทธิ์ที่ไม่ต้องการความใหม่ แต่ต้องเป็นการสร้างสรรค์ด้วยตนเอง (originality) จะต่างไปจากงานเดิมก็ได้รับการคุ้มครอง)
- งานที่ปรากฏอยู่แล้วซึ่งถือว่าเป็นงานใหม่ ใน ม.6 วรรคสอง (1) ถึง (5)
  - การประดิษฐ์ที่มีหรือใช้แพร่หลายอยู่แล้วใน ราชอาณาจักรก่อนวันขอรับสิทธิบัตร
  - การประดิษฐ์ที่ได้มีการเปิดเผยสาระสำคัญหรือ รายละเอียดในเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ที่ได้เผยแพร่อยู่แล้วไม่ว่าในหรือนอกราชอาณาจักรก่อนวันขอรับ สิทธิบัตร ยกเว้น เรื่องการเปิดเผยต่อสาธารณชน ตามอนุ 2 :ซึ่งไม่ทำลายความใหม่
  - การประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตรแล้ว
  - การประดิษฐ์ที่มีผู้ขอรับสิทธิบัตรไว้แล้วนอกราชอาณาจักรก่อนวันขอรับสิทธิบัตรเป็นเวลาเกินกว่า 18 เดือน
  - กรณีที่มีการขอรับสิทธิบัตร หรืออนุสิทธิบัตรไว้แล้วไม่ว่าในหรือนอกราชอาณาจักร และได้ประกาศโฆษณาแล้วก่อนวันขอรับสิทธิบัตรในราชอาณาจักร
- ข้อยกเว้นงานที่ปรากฏอยู่แล้ว มาตรา 6 วรรคท้าย
  - เป็นการเปิดเผยเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมาย
  - การเปิดเผยสาระสำคัญหรือรายละเอียดโดยผู้ประดิษฐ์
  - การแสดงผลงานของผู้ประดิษฐ์ในงานแสดงสินค้าระหว่างประเทศหรืองานแสดงต่อสาธารณชนของทางราชการ
- มาตรา ๗ บัญญัติว่า การประดิษฐ์ที่มีชั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นได้แก่การประดิษฐ์ที่ไม่เป็นที่ประจักษ์โดยง่ายแก่บุคคลที่มีความชำนาญในระดับสามัญสำหรับงานประเภทนั้น
  - พิจารณาจากการประดิษฐ์นั้นมีลักษณะทางเทคนิคและทำให้เกิดผลที่แตกต่างไปจากงานที่ปรากฏอยู่แล้วอย่างไร มีโครงสร้างองค์ประกอบแตกต่างกันอย่างไร โดยพิจารณาจากความเห็นของบุคคลผู้ที่มีความชำนาญในระดับสามัญ
- สรุปการพิจารณาชั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น
  - การประดิษฐ์ทำให้สามารถแก้ปัญหาที่แก้ไม่ได้มาช้านาน
  - การประดิษฐ์ทำให้เกิดผลที่แตกต่างจากเดิมโดยไม่คาดคิดมาก่อน
  - การประดิษฐ์นั้นประสบความสำเร็จด้านการค้า
- การประดิษฐ์ที่สามารถประยุกต์ในทางอุตสาหกรรมได้

- o มาตรา 8 บัญญัติว่า การประดิษฐ์ที่สามารถประยุกต์ในทางอุตสาหกรรมได้แก่การประดิษฐ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม เกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นทรัพย์สินทางปัญญาอย่างหนึ่งที่เกิดจากการทำงาน การสั่งสมเรียนรู้จากประสบการณ์ ธรรมชาติ อบรมแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยการสังเกต จดจำ และประยุกต์ เพื่อแก้ไขปัญหาตามบริบทของสังคมท้องถิ่นในยุคสมัยนั้น หรือสร้างนวัตกรรมขึ้นมาโดยก่อให้เกิดเป็นลักษณะในท้องถิ่นนั้น โดยมีการสืบทอดจนเป็นประเพณี การอนุรักษ์นั้นได้แก่

(<http://orange.exteen.com/20071101/entry-10>)

1. การค้นคว้าวิจัย หมายถึงการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้รู้ความเป็นมาจากอดีตถึงปัจจุบัน
  2. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
  3. การฟื้นฟู ทำโดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหายหรือสูญหายแล้วมาทำให้มีคุณค่าและความสำคัญ
  4. การพัฒนา โดยริเริ่มให้มีการสร้างสรรค์ปรับปรุงให้เหมาะกับยุคสมัย
  5. การถ่ายทอด ทำโดยนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรแล้วไปถ่ายทอดให้สังคมสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า ของภูมิปัญญา
  6. ส่งเสริมกิจกรรม ทำได้โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
  7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง
  8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่
- ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ให้ความหมายไว้ว่า

หมายถึง องค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่นและรวมถึงงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ประเภทองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น เช่น การผลิตอาหารและเครื่องดื่ม การผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การผลิตผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ และการผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ หิน โลหะ แก้ว เซรามิก ดินเผา เครื่องหนัง และอื่น ๆ

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ประเภทงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน กวีนิพนธ์พื้นบ้าน ปริศนาพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน การฟ้อนรำพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน จิตกรรมพื้นบ้าน ประติมากรรมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน และสิ่งทอพื้นบ้าน เป็นต้น (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2556 : เว็บไซต์)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งมี ผู้ให้คำกวดความของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะต่าง ๆ กันดังนี้

สามารถ จันทรสุรย์ (2536) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

กรมวิชาการ (2538) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายเรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา

รัตน์ บัวสนธ์ (2535) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่คนของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการที่คนดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติจารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขของในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

ฉลาดชาย สมิตานนท์ (อ้างอิงถึงในพิสิฐ นาครำไพ. 2537) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้แนะว่าการจะใช้ชีวิตอย่างไรยั่งยืนและถาวรกับธรรมชาติรอบตัวนั้นทำอย่างไรซึ่งในที่สุด ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจถูกยกระดับให้หมายถึงอุดมการณ์ของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มีชีวิต สัตว์ พืช และมนุษย์ด้วยตัวเองตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิตรอบข้าง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยว่า เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากสิ่งสมประสพการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาจากข้างนอก ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าว่าวัตรธรรม เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์ (2542 : 2) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบต่อกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตน เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

จารุวรรณ ธรรมวัตติ (2543 : 1) ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา

ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

จากการศึกษาความหมายและแนวคิดของภูมิปัญญาของชาวบ้านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ และกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพการปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

2. ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องราวการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่มีลักษณะของความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายทางภูมิปัญญาแต่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งมีหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

เอี่ยม ทองดี (2542 : 5-6) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

1) ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมอง และต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่ร่างกายและนักมานุษยวิทยาเชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

2) ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎีญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสืบค้นความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

3) ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิต และความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาป บุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

4) ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

5) ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญ โดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรจะต้องแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ยอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งกาย วาจา และจิตใจ

6) ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชน ในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมีแตกต่างกัน เช่น การที่บางคนสามารถปาธูกลาได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่างเป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้นความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

7) ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้เป็นไปตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

เสรี พงศ์พิศ (2536:145) กล่าวว่า ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ

1) มีลักษณะเป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิด แก่ เจ็บตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

2) มีลักษณะเป็นรูปธรรม เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนออกมาถึง ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างเอกภาพ เหมือนมุมของสมเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2534:25) ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1) ภูมิปัญญา เป็นความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดๆหรือหน่วยสังคมใดๆ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัวของสังคมนั้น

2) ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ ของสังคมนั้น มีความเชื่อแต่ยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน

3) ภูมิปัญญา คือ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือป้องกันปัญหาเกี่ยวกับหน่วยสังคมหนึ่งสังคมใด ตัวอย่างครอบครัว เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว

4) ภูมิปัญญาทางวัตถุ ในหน่วยสังคมใดๆ ตัวอย่าง เช่น เรือนขานบ้านช่อง เครื่องใช้ไม่สอยต่างๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสะอาด สะดวก สบายตามสภาพ

ฉลาดชาย รมิตานนท์(2536) ได้กล่าวถึงลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมิได้มีนัยเป็นแต่เพียงนามธรรม หากแต่มีความหมายครอบคลุมไปถึงรูปธรรมของการดำรงชีวิต เช่น แบบแผนของการใช้ทรัพยากร ซึ่งแบบแผนดังกล่าวจะต้องกำกับด้วยกฎเกณฑ์ คุณธรรม หรืออาจเรียกว่า สติ คือ การรู้จักยังคิดว่า การใช้ทรัพยากรในระดับใดจึงจะเป็นการสมควร พร้อมกันนั้นก็ใช้ปัญญาที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแบบแผน หรือวิธีการใช้ทรัพยากรหรือธรรมชาติอย่างรอบคอบ เหมาะสมกับเงื่อนไขทางธรรมชาติและสังคม เพื่อความมั่นคงและยืนยาวในอนาคต จึงอาจแยกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ประเภทกล่าวคือ ระดับหนึ่ง

คือ สิ่งที่จับต้องได้ สัมผัสได้ไม่ยากนัก เช่น การเกษตรพื้นเมือง ส่วนอีกระดับหนึ่ง คือ ด้านที่ดู เหมือนกับเป็นนามธรรม นั่นคืออุดมการณ์หรือหลักยึดในการดำรงชีวิตนั่นเอง

พรชัย กาพันธ์ (2545:5-6) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมกันมา จากประสบการณ์ ของชีวิต สังคมและในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นทรัพยากรอันมีคุณค่ามหาศาลของสังคมตลอดจนประเทศชาติ ที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่และหวงแหน มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบูรณาการ
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2540:1) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

- 1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
- 2) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับ สิ่งเหนือธรรมชาติ

ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะ แสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการ องค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาใน ลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจน การสื่อสารต่างๆ เป็นต้น

- 1) เป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
- 2) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้ เพื่อความอยู่ รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
- 3) เป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ
- 4) มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
- 5) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

ถวัลย์ มาตจรัส (2543:37) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวม และมี คุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่อง กามขึ้นใหม่ที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของ คนไทย

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะคือ

1) เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุการกระทำทั้งหลาย เช่น การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี ฯลฯ

2) เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิตมนุษย์

ดังนั้น องค์ประกอบของภูมิปัญญาจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้ อาจเกิดจากภูมิความรู้ที่ได้จากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ความเชื่อถืออันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีบาปบุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องค่านิยมที่คนในสังคมให้การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลาน ความเห็นที่เกิดจากพิจารณารอบคอบจากชุมชนจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถอันเกิดจากพรสวรรค์หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ความฉลาดไหวพริบการแก้ไข เช่นกันย่อมเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จนสามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ใหม่ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสืบสาน สืบทอดประสบการณ์จากรุ่นถึงรุ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ถ้าถูกละเลย ขาดการยอมรับ และถูกทำลายลง ก็ จะสูญหายไป ไร้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเอง ทำให้คนในท้องถิ่นไม่มีศักดิ์ศรี ขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งนี้การศึกษา หน่วยงาน ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ

1) ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร

2) การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4) การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ยูพา ทริพย์อุไรรัตน์ (2537:25-26) กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสังคม เป็นสิ่งที่มีจุดหมาย เป็นวิงสำคัญ มีความหมายและคุณค่าต่อการดำรงอยู่ร่วมกันที่จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ช่วยสร้างความสมดุล ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม ทำให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอกและเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบท ของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดท่าทีในการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

ประกอบ ใจมั่น (2539:84) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ

- 1) ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้าน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข
- 2) ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม
- 3) ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทันต่อความเปลี่ยนแปลง และผลกระทบอัน

เกิดจากสังคมภายนอก

4) เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

นันทสาร สีสลับ (2542:25) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น
- 2) สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
- 3) สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
- 4) สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
- 5) เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย

รุ่ง แก้วคง (2543:205) กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยว่า ภูมิปัญญาไทยได้ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น สร้างศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิแก่คนไทย ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มาอย่างสงบสุขเป็นเวลายาวนาน แม้ว่าภูมิปัญญาส่วนหนึ่งจะสูญหายไป แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด

จากความสำคัญที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ เป็นมรดกที่บรรพบุรุษในอดีตได้สั่งสม สร้างสรรค์ สืบทอดภูมิปัญญามาอย่างต่อเนื่อง สืบสานเรื่องราวอัน

ทรงคุณค่ามากมาย ส่งผลให้คนในชาติเกิดความรัก ความภาคภูมิใจและร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อกันมาและต่อไปในอนาคต ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง

4. ประเภทของภูมิปัญญา

มณินิภา ชุตินุตร (2538 : 21) และนิคม ชมพูหลง (2542 : 131) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

- 1) คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา
- 2) ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา
- 3) การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
- 4) แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้ ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การขยายพันธ์ การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
- 2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การจัดสาน ทอ การช่าง การทอผ้า การแกะสลัก เป็นต้น
- 3) ด้านการแพทย์แผนไทย เช่น หมอสมุนไพร หมอยากลางบ้าน หมอนวดแผนโบราณ หมอยาหม้อ
- 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน
- 5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เช่น ผู้นำในการจัดการกองทุนของชุมชน ผู้นำในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาล ผู้นำในการจัดระบบสวัสดิการ บริการชุมชน เป็นต้น
- 6) ด้านศิลปกรรม เช่น วาดภาพ(กิจกรรม) การปั้น (ประติมากรรม) นาฏศิลป์ ดนตรี การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน นันทนาการ เป็นต้น
- 7) ด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น ความสามารถในการอนุรักษ์ และสร้างผลงานด้านภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น การจัดทำสารานุกรมภาษา หนังสือโบราณ การฟื้นฟู การเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น
- 8) ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจสังคม การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น

9) ด้านโภชนาการ เช่น ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก เป็นต้น

10) ด้านองค์กรชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์องค์กร ด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มจักรสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มตีมีด ตีขวาน เครื่องมือที่ทำจากเหล็ก กองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

อังกุล สมคะเนย์ (2535:37) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เรื่องเกี่ยวกับ คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา คติ ความคิด ความเชื่อ ภาษาและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่างๆที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนา ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย คติ คำคม สุภาษิต คำพังเพย นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน คติธรรมคำสอนทางศาสนา ปริศนาคำทายต่างๆ ภาษาถิ่นหรือภาษาพื้นบ้าน

กลุ่มที่ 2 เรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี

ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา เฉพาะกลุ่มชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆ ศิลปะการแสดง เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ศิลปะด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 เรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น

ในอดีตวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยธรรมชาติ ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์เอง ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอกมาเป็นตัวกำหนดหรืออิทธิพลในการผลิต แต่ปัจจุบันวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมากซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศ เพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วย จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีบุคคลหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียน เกิดแนวความคิดการพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้มีการสูญเสียไปให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์พร้อม

ปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรบกวนด้วยระบบธุรกิจการค้า กลับมาสู่อาชีพเกษตรกรรม เพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคลดังกล่าวยืนหยัดต่อสู้ด้วยความเข้มแข็งกับความล้มเหลว และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่างภาคภูมิใจด้วยกำลังกาย สติปัญญา สัมผัสประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่างเหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยการทำงานของตนเอง บุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องและนำเอาหลักการ ความรู้ แนวคิดและประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นต่อไป ได้แก่ การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ งานจักสานจากไม้ไผ่ งานจักสานจากเตยปาหนัน งานจักสานจากหวาย งานประดิษฐ์สิ่งของจากเปลือกหอยแตก การจัดทำผ้าบาติกและการเขียนลายผ้าบาติก

กลุ่มที่ 4 เรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีชาวบ้าน

จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงได้มีบุคคลนำแนวความรู้และหลักการที่เคยปฏิบัติกันมา นำมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและท้องถิ่น ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญาอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคม ได้แก่ การทำไร่สวนผสม ตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ การแปรรูปอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น การนำสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรค การถนอมอาหาร

รัตน์ะ บัวสนธิ์ (2535:57) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
- 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพมีลักษณะมุ่งเน้นระบบ

การผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

มาลินี สวยคำข้าว (2538:39) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยยึดเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้ง 5 หมวด คือ หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา หมวดภาษาและวรรณกรรม หมวดศิลปกรรมและโบราณคดี หมวดการเล่น ดนตรี และการพักผ่อนหย่อนใจ หมวดชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

รุ่ง แก้วแดง (2543:206-208) ได้แยกประเภทภูมิปัญญาไทยไว้ 1 สาขา ดังนี้

1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้

2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัด และเป็นธรรม

3) สาขาแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8) สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานองค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

11) สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดูการบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อ และอุปกรณ์การวัดความสำเร็จ

กล่าวโดยสรุป ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีลักษณะเป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบุคคลและสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่น โดยมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน จะมีลักษณะจำกัดเฉพาะถิ่น มีความเป็นสากล มุ่งการมีชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและมีความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับชีวิต

จากการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

5. สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการทำงาน นั้นๆ มาอย่างมากมาย ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติ มีผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น ความรู้ ความสามารถดังกล่าว เป็นสิ่งที่สะสมมานาน เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษา ควรอนุรักษ์และสืบทอด

ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นมีอยู่มากมายในท้องถิ่น แต่ละคนต่างมีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ มีผลงานเพื่อ การดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปหลายด้านหลายสาขาดังนี้

5.1 สาขาเกษตรกรรม คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และมีผลงานด้านการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำไร่นาสวนผสม ฯลฯ โดดเด่น เลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียง มีรายได้จากผลผลิตด้านนี้ มีแนวคิดที่ดี แปลงใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนา อาชีพด้านนี้ได้เป็นอย่างดี เช่น เป็นผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรแบบพอเพียง เกษตรที่เอื้อประโยชน์ต่อ ชีวิตและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

5.2 สาขาคหกรรม คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

1) ด้านอาหาร เป็นต้นตำรับการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อย ให้คุณค่าด้านโภชนาการ ใช้วัสดุที่มีราคาไม่แพง วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น รู้จักคิด ตัดแปลงสูตรอาหารได้แปลกใหม่ หรือเป็นผู้ที่สืบสานตำรับตำราที่มีอาหารรสเลิศ สามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้ เช่น การทำปลาร้า การทำส้มหรือแหนม ขนมต่างๆ ฯลฯ

2) ด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม สามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้ สามารถทำเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ เช่น การทำผ้านวม การตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ

3) ด้านที่อยู่อาศัย สามารถจัดบ้านเรือน บริเวณได้น่าอยู่ น่าอาศัยตามอัตภาพ ทำให้มีสุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

5.3 สาขาศิลปกรรม คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานโดดเด่นในเรื่องต่อไปนี้

1) ด้านจิตรกรรม คือ การวาดภาพฝาผนัง การเขียนภาพลงบนผ้า หน้าผา การสลักลาย ฯลฯ

2) ด้านประติมากรรม คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้น แกะสลัก การหล่อ เช่น หล่อพระพุทธรูป ปั้นโอ่ง สลักกลดลาย ประดับต้นเทียน สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ

3) ด้านสถาปัตยกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์เรื่องการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน โบสถ์ ศาลา ศาลพระภูทิ ฯลฯ

4) ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีผลงานในสิ่งที่ทำมือ เช่นเครื่องจักสานต่างๆ

5) ด้านงานประดิษฐ์ คือ ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ด้านการจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ บายศรี การแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า ฯลฯ

6) ด้านดนตรี นาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้าน คือผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรี การขับลำ การฟ้อนรำ การคิดวิธีการเล่นพื้นบ้าน หมอลำ การเล่นหนังปราโมทัย ลิเก เพลง กันตรึม เจริญ ฯลฯ

5.4 สาขาสาธารณสุข คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถมีประสบการณ์ด้านการใช้ยาสมุนไพร การรักษาโรคแผนโบราณ การรักษาสุขภาพอนามัยร่างกาย การสืบสานตำราสมุนไพร หมอนวดแผนโบราณ หมอตำแย ฯลฯ

5.5 สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการแต่งวรรณกรรมพื้นบ้าน การคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่น การสืบสานอักษรโบราณ วรรณกรรมท้องถิ่น ฯลฯ

5.6 สาขาศาสนาและประเพณี

1) ด้านพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น หมอสูตรขวัญ

2) ด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และมีผลงานด้านโหราศาสตร์หรือหมอดู ฯลฯ

3) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผู้มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในการปฏิบัติตามขนบประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ

4) ความเชื่อในเรื่องต่างๆ

5.7 สาขาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นโดยชาวบ้าน เพื่อใช้งานอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ

6. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การที่ชนชาติและเผ่าพันธุ์ต่างๆอยู่รอดมาได้ถึงทุกวันนี้ เพราะคุณค่าอันเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิต สามารถรักษาสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกับผู้คนในสังคมเดียวกัน และกับสังคมอื่นๆความสมดุลดังกล่าวยังคงอยู่ และถ่ายทอดสืบสานกันมา บางส่วนนั้นอาจหายไป แต่มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้นแทน การถ่ายทอดสืบสานมีลักษณะทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น ปฐม นิคมานนท์ (2538 : 279-281) ได้สรุปไว้ดังนี้

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คุ่นเคยมาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2) การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

3) การฝึกจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น

4) การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

5) ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญูณหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 50-51) ได้จำแนกการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ดังนี้

1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่เรียนรู้ใลรอบๆ ตัวเอง กิจกรรมการถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทดลองทำหรือการเข้าร่วมปรากฏการณ์ ตลอดจนการเล่นปริศนาคำทาย

2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ถือว่าผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มานานพอสมควรแล้ว และเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ เช่น วิธีบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางธรรมเนียมประเพณี ท้องถิ่นต่างๆ ดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของท้องถิ่นต่างๆ จะมีขั้นตอนผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาว วิธีการถ่ายทอดในรูปแบบการบันเทิง เช่น การสอดแทรกในคำร้องของบันเทิง

ถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ๆ อาจแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร กับแบบเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ได้จารึกหรือเขียนไว้ในใบลานหรือสมุดข่อย ที่ชาวบ้านภาคใต้เรียกว่า บุตดำ บุตขาว ส่วนในปัจจุบัน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านผ่านสื่อมวลชนทุกสาขา เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และอื่นๆ

สรุปได้ว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การส่งทอดความรู้ ความเข้าใจจากบุคคลหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมีหลายลักษณะอักษร และไม่มีหลายลักษณะอักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอดคือองค์คติ (concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่าง ๆ

1) องค์พิธีการ (usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย เป็นต้น

2) องค์วัตถุ (instrumentary and symbolic objects) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลิตผลทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ ความหมายต่างๆ เช่น ภาษา เป็นต้น

การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

1. ความหมายของการถ่ายทอดองค์ความรู้

การถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นการเรียกกระบวนการแบ่งปันความรู้ถูกถ่ายทอดจากคนหนึ่ง ไปยังอีกคน กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม หรือจะเป็นจากองค์กรหนึ่งไปยังอีกองค์กร กล่าวคือเป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้ เหมือนการพิสูจน์อย่างหนึ่งของการทำงานร่วมกันของคนในองค์กร ที่ร่วมกันถ่ายทอดความรู้ของสมาชิกในหลายๆ ระดับ ซึ่งในแต่ละระดับจะมีความรู้ ความสามารถ หรือข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป แต่ในทุกๆ ระดับต่างก็มีความสำคัญมากๆ สำหรับการพัฒนาองค์กร ซึ่งการถ่ายทอดความรู้จะทำให้ผู้ปฏิบัติยอมรับในการทำงานร่วมกันอย่างไม่มีข้อแม้ หรือเก็บความรู้เอาไว้แต่เพียงผู้เดียว ส่งผลให้องค์กรสามารถที่จะพัฒนาได้มากขึ้น กว่าการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ซึ่งปัจจัยในการเกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ นั้นนอกจากระบบสารสนเทศที่อำนวยความสะดวกแล้ว องค์กรเองจะต้องมีการกำหนด preconditions หรือ เงื่อนไขต้องมีมาก่อน ซึ่งเงื่อนไขนี้จะมีประโยชน์ต่อองค์กรดังนี้ (องค์การถ่ายทอดความรู้และเป็นส่วนร่วมกับงานวิจัยโปรตอนจากทวีปยุโรป. 2562 : ออนไลน์)

1.1 Preconditions ที่ช่วยส่งเสริม Knowledge Transfer

1) พฤติกรรมการบริหารที่เอื้อต่อการแบ่งปันความรู้ในหมู่สมาชิกองค์กร หมายความว่าองค์กรจะต้องมีความจริงจังต่อกระบวนการ Knowledge Transfer เช่น การสร้างค่านิยมจากรุ่นสู่รุ่น การสนับสนุนต่างๆ และดูแลให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ บอกถึงข้อดีและประโยชน์ของ Knowledge Transfer เพื่อให้บุคลากรเกิดความตระหนัก ที่สำคัญคือ ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน ผู้บริหารระดับสูงขององค์กร จะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกน้อง ต้องมีหาเวลาที่จะเดินเข้าไปหาลูกน้องเพื่อสอบถามความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้กัน

2) ทศนคติของความใส่ใจและความไว้วางใจในหมู่สมาชิกองค์กร เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้สมาชิกในองค์กรเกิดความไว้วางใจกัน มีความสนใจในมุมมองความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้อื่น คือองค์กรจะต้องสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติต่างๆ โดยจะต้องได้รับความเห็นชอบจาก

สมาชิกด้วย และค่านิยมนี้จะต้องได้รับการยอมรับพร้อมทั้งมีการถ่ายทอดให้รู้โดยทั่วกัน ตัวอย่างเช่น ค่านิยมของการยอมรับความผิดพลาด ซึ่งเมื่อมีสมาชิกในองค์กรคนใดคนหนึ่ง เกิดความผิดพลาดในการทำงาน สมาชิกในองค์กรคนอื่นๆ จะต้องยื่นมือให้ความช่วยเหลือ ไม่ซ้ำเติม และช่วยกันคิดแก้ปัญหา

3) โครงสร้างที่ส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ หมายความว่า องค์กรจะต้องมีการสร้างโครงสร้างที่เอื้อต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ เช่น การลดระยะห่างระหว่างผู้บริหารกับลูกน้อง การสื่อสารแบบที่ไม่ต้องเป็นทางการมากนัก ช่วยให้สมาชิกในองค์กรเข้าถึงผู้บริหารได้ง่ายขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ไปแบบไม่รู้ตัว

4) การให้รางวัลและผลตอบแทนสำหรับส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ เป็นการให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ได้ดี เพื่อเป็นกำลังใจ พร้อมทั้งเป็นตัวอย่งที่ดีให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ ในองค์กรด้วย

1.2 วัฒนธรรมของการถ่ายทอดความรู้ หรือ Culture of Knowledge Transfer
Culture of Knowledge Transfer วัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่จะมายับยั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยข้อเสียตรงนี้จะทำให้องค์กรไม่สามารถที่จะพัฒนาหรือแข่งขันกับองค์กรอื่นๆ ได้ แต่วัฒนธรรมที่ไม่ดีเหล่านี้สามารถ แก้ได้ ด้วยการ สร้างความเชื่อมั่นระหว่างกัน เรียนรู้ถึงความแตกต่างของวัฒนธรรม โดยการจัดการอภิปราย การทำงานเป็นทีม เพราะบางครั้งการถ่ายทอดความรู้มักจะเกิดขึ้นเมื่ออยู่ด้วยกันเป็นทีม

2. แนวคิดการสร้างและการถ่ายทอดความรู้

ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกส่งสมมาจากการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ ความสามารถในการปฏิบัติ ประสพการณ์ ค่านิยม ที่นำมากำหนดกรอบการประมวลสารสนเทศ ผสานกับสภาพแวดล้อมของบุคคล จนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งแต่ละบุคคลต่างมีวิธีการแตกต่างกันออกไป (Davenport & Prusak, 2005, p.20) ซึ่งลำดับขั้นของความรู้ตามนิยามของ Hideo Yamazaki (1999) ให้คำจำกัดความในรูปแบบของปิรามิด ประกอบไปด้วย (1) ข้อมูล (Data) ที่เป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบ ที่ยังไม่ผ่านการแปลความหมาย (2) สารสนเทศ (Information) เป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วนำมาใช้ในการบริหารจัดการ ประกอบการตัดสินใจมีบริบทที่เกิดจากความเชื่อสามัญสำนึกหรือประสพการณ์ของผู้ใช้สารสนเทศนั้นๆ โดยอยู่ในรูปแบบข้อมูลที่วัดได้และจับต้องได้ แต่มีข้อจำกัดในเรื่องขอบข่ายงานและระยะเวลาที่ใช้ (3) ความรู้ (Knowledge) เป็นสารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบเชื่อมโยงกับประสพการณ์ จนเกิดความเข้าใจเรื่องนั้นและนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ต่างๆ โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา (4) ปัญญา (Wisdom) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการนำไปใช้ ความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (1) ความรู้โดยนัยหรือความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของแต่ละบุคคล อันเกิด

จากประสบการณ์การเรียนรู้ ความเชื่อและเจตคติ ซึ่งถ่ายทอดผ่านลายลักษณ์อักษรได้ยากแต่ทั้งนี้ ความรู้จะสามารถพัฒนาขึ้นได้ และสามารถถ่ายทอดแบ่งปันไปสู่บุคคลอื่นได้ (2) ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็นได้ชัดเจน มีความเป็นเหตุเป็นผล และสามารถรวบรวมถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ เอกสารรายงาน คู่มือต่างๆ ที่คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้นั้นได้ง่ายและนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างรวดเร็ว (Nonaka & Toyama, 2003)

ความรู้ทั้งสองประเภทมีสำคัญต่อองค์กร โดยเฉพาะความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ การทำงาน หากมีการดึงความรู้โดยนัยออกมาใช้แล้วแปลงให้เกิดเป็นความรู้ใหม่จนเกิดการ เรียนรู้เพิ่มขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความรู้ที่เรียกว่า เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) หรือ SECI Model ของ Nonaka และ Takeuchi (1995) เป็นการอธิบาย การถ่ายทอดความรู้และการเปลี่ยนรูปแบบของความรู้ทั้งสองประเภท จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ มีขั้นตอนทั้งหมด 4 ขั้นตอน ได้แก่ Socialization, Externalization, Combination และ Internalization

1) ในขั้นตอน Socialization หรือ วิธีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความรู้ถูกสร้างขึ้น ผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโครงสร้างทางสังคม การกระทำที่มีปฏิสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมส่งผลให้เกิดการขยายความรู้ผ่านกระบวนการแปลงความรู้โดยนัยเป็นความรู้ ชัดแจ้ง การสร้างความรู้เริ่มต้นด้วยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม หรือ Socialization เป็น การแลกเปลี่ยน ความรู้แบบความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้โดยนัย (Tacit to Tacit) ซึ่งเป็น ขั้นตอนในการแปลงความรู้ โดยนัย หรือความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ผ่านการแบ่งปัน ประสบการณ์ร่วมกัน สร้างปฏิสัมพันธ์ทาง สังคมในแต่ละวัน เนื่องจากความรู้โดยนัยเป็นเรื่อง ยากที่จะถูกถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ เพราะ มักจะเกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ตรง เช่น การใช้เวลาร่วมกัน หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน การพบปะพูดคุยในรูปแบบทั้งทางการ และไม่เป็นทางการ วิธีการในกระบวนการ Socialization จึง เป็นการจัดให้คนมีปฏิสัมพันธ์ กันในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการฝึกทักษะในทางปฏิบัติที่จะ ก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยนัยได้ การปฏิบัติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความรู้ฝังลึกเนื่องจากได้รับการ พัฒนาโดยผ่านการมี ปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างใกล้ชิด ดังนั้น Socialization จึง เป็นการแบ่งปันและ สร้างความรู้จากความรู้โดยนัยไปสู่ความรู้โดยนัย โดยมีสิ่งสำคัญคือการ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ตรงระหว่างผู้ที่สื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

2) Externalization หรือ กระบวนการกระจายสู่ภายนอก เป็นการแลกเปลี่ยน ความรู้แบบความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้ชัดแจ้ง (Tacit to Explicit) ซึ่งเป็นหัวใจของ กระบวนการ สร้างความรู้ เนื่องจากเป็นการดึงความรู้โดยนัยจากตัวบุคคลผู้ถ่ายทอดออกมา เป็นความรู้ที่ชัดเจน ขึ้น ผ่านการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อที่จะสามารถถ่ายทอด หรือ ส่งต่อความรู้นั้นไปสู่บุคคล อื่นๆ จนกลายเป็นฐานความรู้ใหม่ เช่น แนวคิด รูปภาพ เอกสาร หรือผ่านการการพูดคุยถกเถียงที่

ทำให้เกิดกระบวนการสังเคราะห์ความรู้แปลงความรู้โดยนัย ออกมาเป็นความรู้ ชัดแจ้งที่อยู่ในลักษณะ เป็นแนวคิดต้นแบบ

3) Combination ขั้นตอนนี้เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้ชัดแจ้ง ไปเป็น ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit to Explicit) โดยความรู้ชัดแจ้งที่รวบรวมทั้งภายในและนอก องค์กร จะถูกรวม แก้ไข และประมวลผล เพื่อจัดการความสับสนซับซ้อนให้เป็นระบบ ผ่านกระบวนการรวบรวม ความรู้ จนกลายเป็น

องค์ความรู้ใหม่เป็นกระบวนการที่ท าให้ความรู้สามารถจับต้องได้ น ำไปใช้ได้และใช้ งานร่วมกันได้ ความรู้ชัดแจ้งจะถูกรวมกันโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลัก และเกิดการ รวมตัวกันผ่านการสื่อสารช่องทางต่างๆ เช่น การประชุม การสัมมนา การติดต่อผ่านฐานข้อมูลบน ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ซึ่งความแตกต่างของความรู้ที่นำมา รวมกันนั้นสามารถจัดการได้ด้วย การคิดเชิงตรรกะมากกว่าการสังเคราะห์ เป็นการจักระบบ ความรู้จากหลักความเป็นเหตุเป็นผลที่มี ประสิทธิภาพในกระบวนการรวมความรู้ชัดแจ้ง

(4) Internalization เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แบบความรู้ชัดแจ้งไปเป็นความรู้ โดยนัย (Explicit to Tacit) เกิดจากการทำความเข้าใจในความรู้แบบชัดแจ้งของบุคคล จนเกิดเป็น ความรู้ขึ้น ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing)

เนื่องจากความรู้ชัดแจ้งที่สร้างขึ้นและใช้ร่วมกันจะถูกแปลงเป็นความรู้โดยนัยโดยตัว บุคคล ผ่านกระบวนการรวมความรู้สู่ภายในตัวตน ขั้นตอนนี้เรียกได้ว่าเป็นความเข้าใจในทาง ปฏิบัติ ซึ่งองค์ความรู้นั้นจะถูกประยุกต์และน ำมาใช้ในสถานการณ์จริง จนกลายเป็น พื้นฐานในการปฏิบัติ ครั้งใหม่ ดังนั้นความรู้ชัดแจ้งที่มีจะต้องถูกน ำมาปฏิบัติหรือสะท้อนคิด อันก่อให้เกิดประสบการณ์จึง จะสามารถกลายเป็นความรู้โดยนัยของบุคคลได้อย่างแท้จริง ความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจึงมีลักษณะที่ เรียกว่า “ความรู้เชิงปฏิบัติการ” ยกตัวอย่างเช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการที่สามารถช่วยให้ผู้เข้ารับ การอบรมเข้าใจเนื้อหาขององค์ความรู้ได้ มากกว่าการนั่งฟังเพียงอย่างเดียว ความนิยมในการเรียนรู้โดย การกระทำ คือวิธีการที่มี ประสิทธิภาพ โดยผ่านการอ่านหนังสือ เอกสารแล้วทำความเข้าใจ หรือ ผ่านการฝึกปฏิบัติ การนำเอาความรู้ไปใช้กระบวนการต่างๆ จะเกิดขึ้นหมุนวนกันไปซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งในแต่ละ กระบวนการที่เกิดการเปลี่ยนรูปแบบระหว่างความรู้โดยนัยกับความรู้ชัดแจ้งจะท ำให้ เกิด ความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นยังสามารถกระตุ้นให้กระบวนการทั้ง 4 เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเกิดเป็น เกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) และยิ่งเกลียวความรู้หมุนเร็วเท่าไรก็จะท ำให้เกิด ความรู้เพื่อน ำไปใช้ประโยชน์กับองค์กรได้มากขึ้น

3. ปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ (Key Success Factors)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของไต้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ไว้ดังนี้ (บุญดี บุญญากิจ, 2547; ณรัฐ ประสุนงค์, 2558; ยुरพร ศุภรัตน์, 2552) พบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้ประกอบด้วย

1) ภาวะผู้นำและกลยุทธ์ (Leadership and Strategy) เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอด ความรู้ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้บริหารต้องเข้าใจแนวคิดและตระหนักถึงผลประโยชน์ ที่จะได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนผลักดันสร้างบรรยากาศให้เกิดการทำงานเป็นทีม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้ปฏิบัติงาน

2) วัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) เช่น วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ระหว่างบุคคล ซึ่งบางครั้งอาจเกิดปัญหาไม่ยอมแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันเพราะกลัวความสำคัญของ ตนเองจะหมดไป ซึ่งเป็นหนึ่งในสิ่งที่กีดกันไม่ให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จึงต้องมีการจัดการ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Transition and Behavior Management) เนื่องจาก วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับองค์กรเพราะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มต้นจากการที่คนในองค์กรมี การแลกเปลี่ยน แบ่งปัน และถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็น สิ่งที่ต้องทำ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเชื่อและพฤติกรรมที่องค์กรต้องการปรับเปลี่ยนเพื่อ เป็นบรรทัดฐาน และค่านิยมจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาได้ โดยกระบวนการนี้ต้องเน้นไปที่เรื่องการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของคนในองค์กรให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการ ส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3) การสื่อสาร (Communication) เป็นหัวใจหลักที่ทำให้คนเข้าใจถึงสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น สิ่งที่องค์กรต้องสื่อสารให้ทุกคนเข้าใจคือ เป้าหมายคือ อะไร สิ่งที่กำลังทำคืออะไร และมี แนวทางการไปถึงเป้าหมายอย่างไร ซึ่งองค์กรจะต้องมีการวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นระบบและทำ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเท่าที่องค์กรต้องการ ให้การจัดการความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นจนกลายเป็น วัฒนธรรมโดยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก 3 อย่างด้วยกัน คือ เนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร กลุ่มเป้าหมาย และช่องทางในการสื่อสาร เป็นเครื่องมือที่ช่วย ให้การแลกเปลี่ยนและ ถ่ายทอดความรู้ทำได้ง่ายขึ้นสามารถค้นหาความรู้ และดึงองค์ความรู้ไปปรับ ใช้เพื่อ พัฒนาการทำงาน หรือต่อยอดสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ง่ายยิ่งขึ้น

4) กระบวนการและ เครื่องมือ (Processes and Tools) เปรียบเสมือนแกนหลักที่จะ ช่วยให้เกิดพฤติกรรมของการ แลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กรสามารถเกิดขึ้นได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น ซึ่ง การเลือกใช้ เครื่องมือและกระบวนการต้องให้ความสำคัญกับความรู้ทั้ง 2 ประเภท คือ Tacit คือ ความรู้ที่ อยู่ในตัวคนจะสามารถสื่อสารได้ดีที่สุดผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ให้ความรู้ และ ผู้รับความรู้ และ Explicit เทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ประเภท นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ เครื่องมือยังสนับสนุนให้เกิดการถ่ายทอด ข้อมูลระหว่างบุคคล

หรือหน่วยงาน รวมถึงอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้ อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม ดังนี้ (ก) เครื่องมือที่ช่วย ในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งเหมาะกับ ความรู้ประเภท Explicit ได้แก่ การจัดเก็บความรู้ และวิธี ปฏิบัติที่เป็นเลิศไว้ในรูปแบบเอกสาร หรือ สารสนเทศ ที่คนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ นั้น ได้ง่าย (ข) เครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่ง เหมาะกับความรู้ประเภท Tacit แม้อองค์กรจะพยายามจัดท เอกสารและฐานข้อมูล หรือสร้าง ช่องทางต่างๆ เพื่อให้คนเข้าถึง ความรู้ได้ แต่สำหรับความรู้ Tacit ต้องอาศัยการถ่ายทอดโดยการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นหลัก

5) การวัดผล (Evaluation) เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยบ่งบอกถึงสถานะของกระบวนการ หรือกิจกรรมต่างๆ ซึ่งผลจากการวัดจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพประสิทธิผลที่จะช่วย ให้องค์กร สามารถทบทวนแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องในกระบวนการต่างๆ ได้ ทั้งนี้ จุดประสงค์ ของการวัดผล แท้จริงแล้วไม่ใช่เชิงควบคุมแต่เป็นเชิงการจัดการและการเรียนรู้พัฒนา

6) โครงสร้างขององค์กร (Organizational Structure) ต้องเอื้อต่อการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน เรียนรู้

7) การเรียนรู้(Learning) เป็นองค์ประกอบเพื่อเตรียมความพร้อมของบุคลากร ทุก ระดับในการสร้างความเข้าใจ และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยน ส่งต่อ ความรู้ระหว่างกัน ซึ่งปัจจัยทั้ง 7 ประการที่ผู้เขียนสรุปมานี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้ สามารถดำเนินกิจกรรมการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพมาก ขึ้น แต่ทั้งนี้ไม่สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยใดมีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจาก องค์ประกอบทั้ง 7 ประการ ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน หากสามารถบริหารจัดการได้ อย่างเป็นระบบ เป็นไปใน ทิศทางที่สอดคล้องกัน การถ่ายทอดส่งต่อความรู้ที่มีประสิทธิภาพ จะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก

การวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม

สำหรับความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีนักวิชาการให้ความหมาย ไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

สุภางค์ จันทวานิช (2537: 67-68) กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ว่า เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมี ส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการ ดำเนินการการติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล

อลิศรา ชูชาติ (ใน อมรวิรัช นาครทรพร และ ดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว, 2541: 2) ให้ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นการ หลอมแนวการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action

Research) เข้าด้วยกัน เป็นงานวิจัยที่เป็นการพยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล ทั้งนี้ในการดำเนินการวิจัย ทุกขั้นตอน ชาวบ้าน ประชาชน หรือสมาชิกของชุมชนนั้นๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย”

พันธุทิพย์ รามสูต (2540 : 31) ได้ให้ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า “การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็น ประชากรที่ถูกวิจัย กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำ วิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมตลอด กระบวนการวิจัยจนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงมือปฏิบัติ”

ชอบ เข้มกลัด และ โกวิทย์ พวงงาม (2547 : 3) สรุปความหมายของการวิจัย ปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมว่า หมายถึง การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เข้าด้วยกัน และเป็น เครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะนักวิจัย ชุมชน และแกนนำชาวบ้าน มี ส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุก ขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิจัยปัญหา การหาแนวทางใน การแก้ปัญหา ตลอดจนการ ดำเนินงานและติดตามผล เพื่อให้ผลของการวิจัยน ำไปสู่การปฏิบัติได้ จริงในการพัฒนา

จากความหมายต่างๆ และนิยามข้างต้น สรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) คือ การวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติ ตาม แผน และติดตามประเมินผล โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และมุ่งสร้างพลังอ านาจให้กับประชาชน โดย ทุกขั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย

2. หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ชอบ เข้มกลัด และ โกวิทย์ พวงงาม(2547, หน้า 26 – 29) เสนอหลักการของการวิจัย เชิง ปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยอ้างอิงข้อเขียนของ พันธุทิพย์ รามสูต (2540) ไว้ ดังนี้

1) ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้าน โดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้าน ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากนักวิชาการ ยังเป็นสิ่ง ที่ ปฏิบัติและยอมรับกันแพร่หลายในหมู่ชาวบ้าน คนยากจน เพื่อเป็นหนทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต ของเขา

2) ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริม ยกย่องและ พัฒนา ความเชื่อมั่นในตัวเองของเขา ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขา เอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์แทนที่จะเมินเฉย ละเลย หรือเหยียดหยามว่า เป็นสิ่งไร้ ค่าเช่นเคยปฏิบัติกันมา

3) ให้ความรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้านและคนยากจน โดยให้สามารถรับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม

4) สนใจปริทัศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็น คำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยก (alienated) จากผืนดิน และ ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้กับแรงบีบคั้นจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่ นักวิจัยรูปแบบเก่าไม่มีใครนึกถึง และไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน

5) ปลดปล่อยความคิด การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยให้ชาวบ้าน และคนยากจน สามารถใช้ความคิดความเห็นของตนอย่างเสรี ในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่างๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอกหรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

3. กระบวนการวิจัยและการมีส่วนร่วมของประชาชน

อลิศรา ชูชาติ (ใน อมรวิรัช นาคทรพรพ และ ดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว, 2541 หน้า 8 – 11). กล่าวถึงกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่า ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ “ประสานพื้นที่” ในขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย ขั้นตอนย่อย 2 ขั้นตอน คือ

1) การคัดเลือกชุมชน โดยผู้วิจัยดำเนินการสำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนทุก ด้าน นับตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรชุมชน ลักษณะทางด้านชีวภาพ ข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร ในการศึกษาดังกล่าวควรรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยอาจอาศัยข้อมูลจากหน่วยราชการที่มีอยู่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสำรวจเบื้องต้นในชุมชน ต่อจากนั้นจึงตัดสินใจเลือกชุมชนที่มีความเหมาะสมและปัญหาที่สามารถ วิจัยได้

2) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ทั้งนี้เพื่อปูทางไปสู่ความร่วมมือร่วมใจระหว่างนักวิจัยกับสมาชิกของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องทำให้คนในชุมชนยอมรับและไว้วางใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้วิจัยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเสียก่อน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยควรดำเนินการดังนี้

2.1) เข้าพื้นที่ด้วยความเชื่อมั่นว่า บุคคลในชุมชนมีความคิด ความสามารถในการวิเคราะห์แจกแจงปัญหา ตลอดจนแก้ปัญหาได้

2.2) ในทุกโอกาสต้อง “เปิด” ให้คนในชุมชนแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ปัญหา นักวิจัยต้องรู้จักการรับฟังคนในชุมชนให้มาก

2.3) บอกตนเองเสมอว่าเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายเกิดแนวคิดในการพัฒนา เป็นผู้คอยประคับประคองเกื้อหนุน ร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชนและทำหน้าที่ในการ

ถ่ายทอด ความรู้ เตรียมความพร้อม ทักษะในการปฏิบัติงานให้กับชุมชน รู้จัก “บูรณาการ” ตนเอง ให้เข้ากับวิถี ชีวิตในชุมชนนั้น

2.4) ทำการติดต่อกับบุคคลสำคัญๆ ในชุมชน ถ้าเป็นหมู่บ้านก็ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ครู พ่อค้า เป็นต้น ถ้าเป็นองค์กรหรือ หน่วยงาน ก็ต้องติดต่อกับผู้บริหาร ผู้เป็นเจ้าของสถานที่ เช่น ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ ครูหัวหน้าสาย ฝ่ายปกครอง ฝ่ายวิชาการ เป็นต้น โดยแนะนำตนเองต่อชุมชนว่าท่านเป็นใคร มาทำอะไร รวมทั้ง แนะนำโครงการซึ่งเป็นการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยนี้

2.5) เปิดโอกาสให้มีการซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดทุกขั้นตอน สำหรับขั้นการประสานพื้นที่นี้ เป็นขั้นที่สำคัญมาก ถ้าผู้วิจัยไม่สามารถบูรณาการตนเอง เข้ากับชุมชน ได้ ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดโครงการได้ ก็จะเป็นการยากที่จะก้าว ไปสู่ขั้นต่อไป ซึ่งอาจต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ

2. ขั้นลง/มีวิจัย “ใส่ใจกระบวนการชุมชน” ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่นักวิจัยพึงกระทำ ได้แก่

1) การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการประเมินทรัพยากรที่ มีอยู่ในชุมชนนั้น โดยดำเนินการศึกษาร่วมกับชุมชนซึ่งจำเป็นต้องกระทำควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ ชุมชนในเรื่องของกระบวนการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ในการให้ความรู้แก่ ชุมชนนี้ เป็นการใช้รูปแบบและแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ ครอบคลุมการพัฒนาทักษะต่างๆ นับตั้งแต่ การเก็บรวบรวมข้อมูล ความสามารถในการวิเคราะห์ ปัญหาสถานการณ์ของชุมชน การประเมิน ความต้องการของชุมชน การพัฒนาเครื่องมือในการ รวบรวมข้อมูลต่างๆ การวิเคราะห์ข้อมูล การ ตีความข้อมูล การสรุปและให้ข้อเสนอแนะบนพื้นฐาน ของข้อมูล

2) การกำหนดปัญหา ซึ่งในเบื้องต้นอาจพบว่าชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่ หลากหลาย แต่เมื่อถึงขั้นการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาอาจจะพบว่ามีความจ ากเป็นที่จะต้องเลือกและ กำหนดปัญหามีการลำดับความสำคัญของปัญหา โดยพิจารณาจากปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ เช่น ความรุนแรงของปัญหาความยากง่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ความเร่งด่วนของปัญหา และจาก ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในขั้นตอนนี้ต้องเปิด โอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการอภิปรายแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการเลือกและกำหนด ปัญหา

3) การร่วมออกแบบการวิจัย โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย กำหนดวิธีการเก็บข้อมูลว่าจะเก็บข้อมูลอะไร อย่างไร ส่วนใดจะใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต หรืออาจจะใช้การอภิปรายกลุ่ม จะใช้เวลาในการเก็บข้อมูลนานเท่าไร ใครจะรับผิดชอบเก็บข้อมูลใน เรื่องอะไร เป็นต้น

4) การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้อาจพบข้อจำกัดสำหรับคนในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากประสบการณ์และความรู้ในเรื่องการวิจัยมีจำกัด ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญ ในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนคัดเลือกสมาชิกของชุมชนก็จะได้ทราบถึงสถานการณ์ของปัญหาที่ได้มีการหยิบยกมาว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด อะไร คือสาเหตุของปัญหา มีปัจจัยอะไรบ้างที่ เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ ใครหรือกลุ่มใดที่มีผลกระทบหรือได้รับความเดือดร้อนจากปัญหานั้นบ้าง

5) การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ทราบและเป็นการร่วมกันยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมกับเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนงาน หรือโครงการเพื่อแก้ปัญหาต่อไป

3. ขั้นพัฒนา “มุ่งแก้ปัญหาชุมชน” ประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่นักวิจัยพึงดำเนินการ ดังนี้

1) กำหนดโครงการเพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ระบุกิจกรรมต่างๆ ขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก แต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม จัดทำตารางและกำหนดเวลาที่จะดำเนินตามโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ในขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ ยังเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยนอกจากจะเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ แล้วผู้วิจัยอาจจะต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น แนะนำช่องทางในการหาแหล่งทรัพยากร หรือแหล่งที่ให้ การ สนับสนุนจากภายนอกชุมชน นอกเหนือจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน

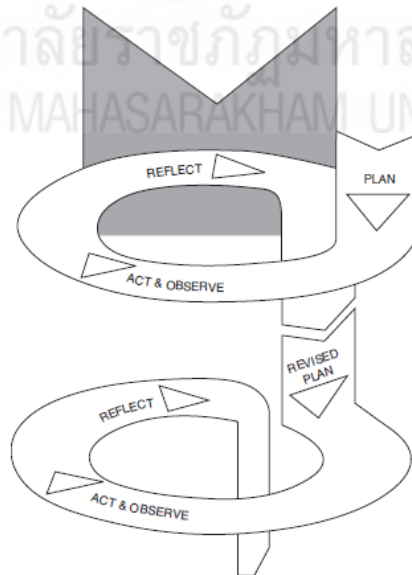
2) การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ โดยมีแกนนำหรือกลุ่มในชุมชนเป็นกลุ่มทำงาน แต่กลุ่มนี้จะต้องเป็นกลุ่มบุคคลที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ โดยกลุ่มทำงานหรือกลุ่มแกนนำนี้อาจจำแนกกลุ่มหรือองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือลักษณะของงาน แต่ในกรณีที่ชุมชนยังไม่มีกลุ่มหรือองค์กรที่เหมาะสม ก็มีความจำเป็นต้องจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมที่ได้ตั้งไว้ สิ่งสำคัญในตอนนี้ คือ การกระจายหน้าที่ ความรับผิดชอบต่างๆ ระหว่างสมาชิกของ ชุมชนระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำงาน ระหว่างสมาชิกชุมชน กับผู้วิจัย และการมอบหมายงานให้ตรงกับ ศักยภาพและความสามารถของบุคคล การกระจายทรัพยากร และการให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานต่างๆ ทั้งนี้ในการกำหนดกิจกรรมในการดำเนินงาน จำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะ บางประการซึ่งรวมทั้งเทคนิคการบริหารงาน การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา เพิ่มพูนทักษะต่างๆ ใน การปฏิบัติงาน จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้วิจัยในการจัดอบรมหรือจัดหาวิทยากรภายนอก หรือแม้แต่ในชุมชนเองที่จะเสริมความรู้ ทักษะให้กับสมาชิกทั้งก่อนและขณะปฏิบัติการ

3) การติดตามและประเมินผลซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อดู ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องแก้ไข โครงการและกิจกรรมต่างๆ ดำเนิน

ไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ ในขั้นตอนนี้สมาชิกของชุมชนยังมีส่วนร่วม และเป็นผู้ดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการ ดังนั้นจำเป็นเช่นกันที่กลุ่มติดตามและประเมินผล จะได้รับการฝึกอบรมความรู้และเทคนิคในการติดตามและประเมินผลอย่างง่าย ๆ จากผู้วิจัยก่อนที่จะปฏิบัติงานเพื่อความเหมาะสม อาจมีการจัดตั้งกลุ่มติดตามและประเมินผลกลุ่มใหม่ขึ้นอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ เพื่อทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะเพื่อป้องกันอคติที่จะเกิดขึ้นจากการติดตามและประเมินผล

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) [Denzin & Lincoln. 2007.] ได้มีการเน้นย้ำการวิจัยนี้ใน 2 ส่วนด้วยกัน คือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กับการมีส่วนร่วมของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในการวิจัยนั้น โดยกล่าวว่าการมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยทางสังคม ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นมีหลากหลายได้แก่ Critical Action Research, Classroom Action Research, Action Learning, Action Science, Soft Systems Approaches และ Industrial Action Research เป็นต้น ซึ่งกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นจะเน้นการปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้แก้ปัญหา โดยจะต้องมีกระบวนการดังต่อไปนี้

1. วางแผนเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลง
2. ปฏิบัติการและสังเกตกระบวนการและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง
3. สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเหล่านี้และผลที่ตามมา
4. ปรับแผนให้เหมาะสมสำหรับการเปลี่ยนแปลง
5. ปฏิบัติการและสังเกตอีกครั้ง
6. สะท้อนให้เห็นถึงอีกครั้งและต่อ ๆ ไป โดยจะวนไปดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 แสดงให้เห็นกระบวนการของ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

4.1 ชาวบ้าน ประชาชน จะตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์ เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

4.2 ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

4.3 ผู้วิจัยและนักพัฒนาจะได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจชุมชนได้ดีขึ้น และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนได้แก่ การศึกษาสำรวจชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี [คณะนิสิตชั้นปีที่ 5. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา] งานวิจัยนี้เพื่อศึกษาลักษณะของสถาบันทางสังคมของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักอันได้แก่ สถาบันครอบครัว ศาสนา การศึกษา เศรษฐกิจ และสถาบันทางการเมืองการปกครอง ว่าในแต่ละสถาบันมีลักษณะอย่างไร และเมื่อความเจริญที่เข้ามา ใน ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนัก ได้ส่งผลให้แต่ละสถาบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากน้อยเพียงใด ผลการวิจัยพบว่า สถาบันสังคมของชุมชนนี้ประกอบด้วยประเพณี คติความเชื่อ ค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรม อันเป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดจากบรรพชนมาสู่สมาชิกของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดในสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันเศรษฐกิจ แต่ในสถาบันการเมืองการปกครองและสถาบันการศึกษาประเพณีดั้งเดิมปรากฏอยู่น้อย แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักมีวิถีชีวิตปรับเปลี่ยนไป แต่ความเข้มแข็งของสถาบันสังคมและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยน้ำหนักยังคงปรากฏเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน สมาชิกในชุมชนยังคงรักษาวิถีชีวิตแบบพอเพียง การพัฒนาจากภาครัฐและภาคเอกชนช่วยสร้างเสริมสันติสุขให้แก่ชุมชน เช่น โครงการพระราชดำริเกี่ยวกับแหล่งน้ำ การอนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น

มาตา สินดำ (2558) ได้วิจัยเรื่อง ปัญหากฎหมายลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการจำหน่ายจ่ายโอนต่อสินค้าที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า การจำหน่ายจ่ายโอนต่อสินค้าอันมีลิขสิทธิ์ที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลนั้น ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาถกเถียงกันด้วยกัน 3 ประการ 1) สิทธิความเป็นเจ้าของซึ่งเกิดข้อถกเถียงการซื้อขายสินค้าอันมีลิขสิทธิ์ที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลนั้นเป็นสัญญาซื้อขาย หรือเป็นเพียงสัญญาอนุญาตให้อนุญาตให้สิทธิ 2) วิธีการจำหน่ายจ่ายโอนต่อซึ่งหลีกเลี่ยงการทำซ้ำได้ยาก 3) หลักการสันนิษฐานกฎหมายลิขสิทธิ์สามารถนำมาปรับใช้กับสินค้าที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลได้หรือไม่ ข้อถกเถียงในประเด็นดังกล่าวเหล่านั้นยังไม่มีข้อสิ้นสุด แม้ในปัจจุบันจะมีคำพิพากษาที่เกี่ยวข้องออกมาทั้งในสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ซึ่งคำตัดสินดังกล่าวนั้นแบ่งออกเป็นรูปแบบดิจิทัลสามารถ

จำหน่ายจ่ายโอนเช่นเดียวกับสินค้าที่อยู่ในรูปแบบจับต้องได้ อย่างไรก็ตามด้วยธรรมชาติของสินค้าที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งมีความแตกต่างจากสินค้าที่อยู่ในรูปแบบจับต้องได้ ไม่ว่าจะเป็นตีความในทิศทางใด ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งเจ้าของลิขสิทธิ์และผู้บริโภคโดยตรง ซึ่งในการแก้ปัญหาโดยการตีความให้สินค้ามีลิขสิทธิ์อยู่ในรูปแบบดิจิทัลสามารถจำหน่ายจ่ายโอนต่อได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะเข้ามาปรับใช้เพื่อแก้ไขผลกระทบที่เกิดแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ กรณีไม่อาจแน่ใจว่าผู้บริโภคหลบทิ้งจากอุปกรณ์จัดเก็บของตนเองแล้วหรือไม่กับกรณีการไม่เสื่อมสภาพของสินค้า ทั้งยังป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคตกเป็นผู้ละเมิดสิทธิทำซ้ำและลิขสิทธิ์จำหน่ายของเจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าอันมีลิขสิทธิ์ที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลมาโดยชอบด้วยกฎหมายให้มีสิทธิ์เท่าเทียมกับผู้บริโภคที่ซื้อสินค้าที่อยู่ในรูปแบบจับต้องได้

กิจกรรมถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม [ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุภัทรา โกไศยกานนท์ และคณะ. 2555] โดยมีเป้าหมายคือการได้รับความรู้จากการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจากกิจกรรมเครือข่ายการจัดการความรู้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล โดยได้รับความรู้จากปัจจัยความสำเร็จในแต่ละ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ในเรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจากแต่ละมหาวิทยาลัยในกลุ่มเทคโนโลยีราชมงคล โดยมีรายละเอียดแนวปฏิบัติดังนี้ 1) แต่ละ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบงานทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมโดยตรง โดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ที่มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านศิลปวัฒนธรรมชัดเจน จะมีบทบาทสำคัญและจะได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องตามพันธกิจที่กำหนด 2) ทุกมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล มีระบบกลไกการดำเนินงานตามวงจร PDCA เนื่องจากต้องรับการตรวจประเมิน ซึ่งในการตรวจประเมินของผู้ประเมินนั้นจะพิจารณาตรงส่วนนี้ว่าทุก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ทุกหน่วยงานต้องมีระบบและกลไก ให้มีการขับเคลื่อนขั้นตอนที่จะทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม 3) การบูรณาการงานศิลปและวัฒนธรรม เข้ากับการเรียนการสอนสอดแทรกเข้ากับวิชาการสอนให้หลากหลาย 4) มีการบูรณาการงานศิลปวัฒนธรรมกับกิจกรรมนักศึกษา และกิจกรรม 5) ควรมีการบูรณาการงานศิลปและวัฒนธรรมเข้ากับการวิจัย เพื่อทำให้งานด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นที่ยอมรับ 6) มีการบูรณาการงานศิลปและวัฒนธรรมเข้ากับการบริการวิชาการสู่สังคมโดยนำผลจากการเรียนการสอน การวิจัย สู่การบริการวิชาการซึ่งผลงานศิลปวัฒนธรรมสามารถเผยแพร่สู่ชุมชน และสามารถสร้างรายได้ 7) ให้มีหน่วยงานกำกับติดตาม รวบรวมผลงานศิลปวัฒนธรรม เพื่อสร้างฐานข้อมูล องค์ความรู้เผยแพร่ผลงานศิลปวัฒนธรรม 8) การนำเทคโนโลยีผสมผสานกับงานศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้งานศิลปวัฒนธรรมคงอยู่อย่างยั่งยืน 9) ส่งเสริมผลงานศิลปวัฒนธรรมให้เป็นที่ยอมรับในระดับชาตินานาชาติ 10) นำผลงานศิลปวัฒนธรรมมาสร้างให้เกิดรายได้เชิงพาณิชย์

วิมลมาศ ปฐมวณิชกุล ธนวดี บุญลือ สุวกิจ ศรีปัดดา และจารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ (2551) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางการตลาด ผลการวิจัยพบว่า

1. หน่วยงานรับผิดชอบด้านการพัฒนาและสถาบันการศึกษาของรัฐ ใช้การฝึกอบรมเป็นรูปแบบหลักในการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน รองลงมาเป็นการศึกษาดูงาน และการฝึกปฏิบัติ ผู้ถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญ คือ วิทยากรจากสถาบันการศึกษา เครือข่าย และภาครัฐ ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ บรรยากาศในการถ่ายทอดความรู้ กิจกรรมประกอบการเรียนรู้ ความรู้ และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน 2. ศักยภาพของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนมากมีศักยภาพในการบริหารจัดการด้านการตลาดที่ระดับดี และมีศักยภาพในการบริหารจัดการในแต่ละด้านอยู่ในระดับดี ดังนี้ การบริหารจัดการกลุ่ม การตลาดและลูกค้าเป้าหมาย การผลิตการจัดทำบัญชีและการเงิน และการปรับปรุงพัฒนาธุรกิจสู่ความยั่งยืน 3. วิธีการเรียนรู้ทางการตลาดที่สำคัญของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน คือ เรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมการฝึกอบรม แหล่งการเรียนรู้ทางการตลาดที่สำคัญ ได้แก่ บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน ประธานกลุ่ม วิทยากรเครือข่ายภาครัฐและเอกชน แหล่งการเรียนรู้ระดับองค์กร ได้แก่ หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาและสถาบันการศึกษา ส่วนปัจจัยการเรียนรู้ทางการตลาดที่สำคัญ คือ โอกาสในการเรียนรู้ และประสบการณ์เดิมของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน 4. ขั้นตอนการถ่ายทอดความรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางการตลาดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน มี 3 ขั้นตอน ขั้นที่หนึ่งค้นหาข้อเท็จจริง F (Fact finding step) ขั้นที่สอง จัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ K (Knowledge transferring step) และขั้นที่สาม ติดตามผลปฏิบัติการ M (Monitoring step) ส่วนขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ การขุดความรู้เดิม การเพิ่มความรู้ใหม่ การใส่ใจกระบวนการคิด การผูกมิตรเครือข่าย และการได้แนวทางปฏิบัติ เจาะใจในการถ่ายทอดความรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางการตลาด ประกอบด้วย ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน การยอมรับความรู้ใหม่ การให้เวทีและโอกาสในการเรียนรู้ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดเนื้อหาความรู้ที่เชื่อมโยงสอดคล้องต่อวิถีปฏิบัติของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียน และการมีเครือข่ายในการถ่ายทอดความรู้

จิรเดช คัชมาตย์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่น : ศึกษากรณีการคุ้มครองโดยอาศัยพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 และกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอื่นที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่า การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีความแตกต่างจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นๆ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว (Sui Deneris) ดังนั้นหากรัฐต้องการที่จะทำการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพแล้ว ควรมีการออกกฎหมายที่ทำการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะด้วย อย่างไรก็ตามในร่างพระราชบัญญัติภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังคงมีปัญหาไม่ชัดเจนต่างๆ เช่น เจาะใจของการได้มาซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น การทับซ้อนของเขตพื้นที่ ปัญหาผู้มีสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่น แปะปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้น ซึ่งอาจแก้ด้วยการกำหนดให้ผู้ค้นพบภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จะต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย หรือเป็นหน่วยงานของรัฐด้วย เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาจกำหนดไว้เบ็ดเตล็ด และควรมีการกำหนดไว้ให้ชัดเจนว่าสิทธิในภูมิปัญญา

ได้มาโดยผลของกฎหมายทันทีที่มีการค้นพบ อีกทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นสิทธิที่มีความเกี่ยวข้องกับท้องถิ่น การจะให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ตลอดไปนั้น อาจกระทบต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในอนาคต สิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงควรเป็นสิทธิเฉพาะตัว และไม่ควรตกทอดไปทางมรดกได้ เมื่อมีผู้ทรงสิทธิถึงแก่ความตาย ควรให้สิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นตกเป็นสิทธิแก่ท้องถิ่นนั้นที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล ควรกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ามาทำการเก็บ จัดทำ รวบรวม เพื่อการปรับปรุง ศึกษา ทดลอง หรือวิจัยซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐจึงควรให้มีการจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานในกำกับดูแลขึ้นมาต่างหากแยกจากหน่วยงานอื่น โดยอาจให้อยู่ภายใต้สังกัดกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ในกรณีที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับทรัพยากรชีวภาพนั้นประเทศกำลังพัฒนาอาจใช้การให้ความยินยอมในการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพเป็นเงื่อนไขให้ต้องถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ตนต้องการได้อีก ทั้งภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ และจะต้องมีมาตรการอื่นๆ ที่ดำเนิน ควบคุมไปพร้อมกับการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เช่น มาตรการทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตร
สู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการและแนวทางรูปแบบการพัฒนา
สื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน
2) พัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
สิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน และ 3) ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นที่มีต่อสื่อการ
เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน โดยมีการนำเสนอแผนการดำเนินการวิจัย ตามระยะของการวิจัย 3 ระยะตามลำดับ
ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ระยะที่ 3 การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

การนำเสนอวิธีดำเนินการวิจัยในแต่ละระยะ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. จุดประสงค์การดำเนินการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย
3. วิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

1. จุดประสงค์การดำเนินการวิจัย

ศึกษาความต้องการและแนวทางรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ประกอบด้วยการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมากำหนดประเด็นคำถามเพื่อ
สอบถามกลุ่มเป้าหมาย

1.2 ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลความต้องการและแนวทางในการพัฒนาสื่อการปกป้อง
ทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

1.3 สังเคราะห์กรอบแนวคิดของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

1.4 ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน

1.5 วิเคราะห์และสรุปผลค่าสถิติจากแบบสอบถาม

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน จำนวน 3 คน คุณสมบัติเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิการศึกษาในระดับปริญญาเอก

3. วิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยในระยะที่ 1 ประกอบด้วยเครื่องมือการวิจัย คือ แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มีวิธีสร้างและหาคุณภาพดังนี้

3.1 ศึกษาทฤษฎี หลักการและวิธีการสร้างแบบสอบถาม

3.2 กำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม จำนวน 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 คำชี้แจงแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล หน่วยงาน เบอร์โทร

อีเมล

ตอนที่ 3 ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

3.3 สร้างแบบสอบถาม ในแต่ละตอน โดยตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ใช้เกณฑ์แปรผลค่าเฉลี่ย โดยแบ่งระดับคะแนน ดังนี้ (Best, 1997 : 190)

4.50-5.00 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมมากที่สุด

3.50-4.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมมาก

2.50-3.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมปานกลาง

1.50-2.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมน้อย

1.00-1.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมน้อยที่สุด

3.4 ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ของภาษา และความสอดคล้องของข้อความกับเนื้อหา โดยนำแบบสอบถาม ที่ผ่านการตรวจแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบ

3.5 ปรับปรุงข้อคำถาม และคำนวณหาค่าความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหาแบบสอบถามมีค่าความสอดคล้องอยู่ที่ 1.00 นำแบบสอบถามที่ได้ขอรับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นำไปเป็นเครื่องมือวิจัยต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง ดังนี้

4.1 ประสานผู้เชี่ยวชาญและจัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ นัดหมายและดำเนินการสอบถามความคิดเห็นตามแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

4.2 ดำเนินการนำเสนอสอบถามด้วยตัวเอง พร้อมนัดหมายวันเวลาที่ขอเข้าพบเพื่อสอบถาม

4.3 รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์และสรุปผลการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสอบถามความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มาลงรหัสและคีย์ข้อมูล หลังจากนั้นวิเคราะห์ด้วยสถิติและสรุปผล ด้วยสถิติ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 สถิติพื้นฐาน สถิติพื้นฐานที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)

6.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ การวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงของข้อคำถาม จากดัชนีความสอดคล้องของคำถามกับเนื้อหา (Index of Item Objective Consistency: IOC)

ระยะที่ 2 การพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

1. จุดประสงค์การดำเนินการวิจัย

เพื่อพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ดำเนินการดังนี้

1.1 วางแผนการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การทำบทดำเนินเรื่อง

1.2 วางแผนการจัดทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์ร่วมกับชุมชน

1.3 กำหนดหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

1.4 ดำเนินการเก็บข้อมูลและพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามแผนที่กำหนดไว้

1.5 กำหนดการสะท้อนผลการดำเนินงาน

1.6 ปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
สิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

1.7 การประเมินคุณภาพสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1.8 ทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
สิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

1.9 วิเคราะห์และสรุปผลค่าสถิติจากแบบสอบถาม

2. กลุ่มเป้าหมาย

การดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ สำหรับประเมินความเหมาะสมของสื่อการปกป้องทรัพย์สินทาง
ปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน จำนวน 3 คน เป็นผู้ที่มีคุณวุฒิ
การศึกษาในระดับปริญญาเอก และมีประสบการณ์ในการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ ไม่น้อยกว่า 3 ปี

2.4 กลุ่มชุมชน สำหรับการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน เป็นชุมชนเจ้าขององค์ความรู้ จำนวน 10
ชุมชน ชุมชนละ 1 คน รวมเป็น 10 คน

3. วิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยในระยะที่ 2 เครื่องการวิจัย 3 รายการ วิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ มีดังนี้

3.1 สื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์
ความรู้สู่ชุมชน มีวิธีการดำเนินการตามแนวการสร้างสื่อแบบ 3P ดังนี้

P1 ชั้นเตรียมการผลิต (PRE-PRODUCTION) ขั้นตอนของการเตรียมงาน ก่อนที่จะ
ผลิตรายการจริง

1) วางแผนลงพื้นที่สำรวจข้อมูลของชุมชน

2) จัดทำเนื้อหาเรียบเรียงให้ถูกต้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเขียนบทดำเนิน

เรื่อง

3) ออกแบบและเขียนบทดำเนินเรื่อง

P2 ชั้นผลิต (PRODUCTION)

1) จัดเตรียมอุปกรณ์

2) ลงพื้นที่ถ่ายทำ

3) บันทึกเสียงบรรยายประกอบ

P3 ชั้นหลังการผลิต (POST-PRODUCTION)

1) ตัดต่อในโปรแกรมคอมพิวเตอร์

2) ตรวจสอบความถูกต้องของสื่อ

- 2) ประเมินคุณภาพของสื่อโดยผู้เชี่ยวชาญ
- 3) แก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำ
- 4) เผยแพร่สื่อ

3.2 แบบประเมินความเหมาะสมของสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มีวิธีสร้างและหาคุณภาพดังนี้

3.2.1 ศึกษาทฤษฎี หลักการและวิธีการสร้างแบบสอบถาม

3.2.2 กำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม

3.2.3 สร้างแบบสอบถาม ในแต่ละตอน โดยตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามมาตราส่วน ประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ใช้เกณฑ์แปรผลค่าเฉลี่ย โดยแบ่งระดับคะแนน ดังนี้ (Best, 1997 : 190)

4.50-5.00 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมมากที่สุด

3.50-4.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมมาก

2.50-3.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมปานกลาง

1.50-2.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมน้อย

1.00-1.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมน้อยที่สุด

3.2.4 ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ของภาษา และความสอดคล้องของข้อความคำถามกับเนื้อหา โดยนำแบบสอบถาม ที่ผ่านการตรวจแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบ

3.2.5 ปรับปรุงข้อความคำถาม และคำนวณหาค่าความสอดคล้องของข้อความคำถามกับเนื้อหา แบบสอบถามมีค่าความสอดคล้องอยู่ที่ 1.00 นำแบบสอบถามที่ได้ขอรับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นำไปเป็นเครื่องมือวิจัยต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง ดังนี้

4.1 ประสานผู้เชี่ยวชาญและจัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ นัดหมายและดำเนินการ สอบถามความคิดเห็นตามแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

4.2 ดำเนินการนำเสนอสอบถามด้วยตัวเอง พร้อมนัดหมายวันเวลาที่ จะขอเข้าพบเพื่อ สอบถาม

4.3 รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์และสรุปผล การสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสอบถามความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มาลงรหัสและคีย์ข้อมูล หลังจากนั้นวิเคราะห์ด้วยสถิติและสรุปผล ด้วยสถิติ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 สถิติพื้นฐาน สถิติพื้นฐานที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)

6.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ การวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงของข้อคำถาม จากดัชนีความสอดคล้องของคำถามกับเนื้อหา (Index of Item Objective Consistency: IOC)

ระยะที่ 3 การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

1. จุดประสงค์การดำเนินการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นที่มีต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน ประกอบด้วยการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 ประสานงานนัดหมายกลุ่มเป้าหมาย เพื่อบริการประชุมสัมมนา และเตรียมสื่อพร้อมเครื่องมือการวิจัย

1.2 จัดประชุมสัมมนากลุ่มเป้าหมายตามวันเวลาที่กำหนดไว้

1.3 สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

1.4 เก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ นำไปวิเคราะห์ด้วยสถิติและสรุปผล

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย เป็นชุมชนที่ห้องความรู้ด้านการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 คน

3. วิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

งานวิจัยในระยะที่ 3 มีเครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มีวิธีสร้างและหาคุณภาพดังนี้

3.1 ศึกษาทฤษฎี หลักการและวิธีการสร้างแบบสอบถาม

3.2 กำหนดโครงสร้างของแบบสอบถาม

3.3 สร้างแบบสอบถาม ในแต่ละตอน โดยตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ใช้เกณฑ์แปรผลค่าเฉลี่ย โดยแบ่งระดับคะแนน ดังนี้ (Best, 1997 : 190)

4.50-5.00 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมมากที่สุด

3.50-4.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมมาก

2.50-3.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมปานกลาง

1.50-2.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมน้อย

1.00-1.49 หมายถึง ระดับความคิดเห็น เหมาะสมน้อยที่สุด

3.4 ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ของภาษา และความสอดคล้องของข้อความคำถามกับเนื้อหา โดยนำแบบสอบถาม ที่ผ่านการตรวจแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบ

3.5 ปรับปรุงข้อความคำถาม และคำนวณหาค่าความสอดคล้องของข้อความคำถามกับเนื้อหา แบบสอบถามมีค่าความสอดคล้องอยู่ที่ 1.00 นำแบบสอบถามที่ได้ขอรับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และจัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นำไปเป็นเครื่องมือวิจัยต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง ดังนี้

4.1 ประสานกลุ่มเป้าหมายและจัดทำหนังสือขอเชิญเข้าร่วมสัมมนา นัดหมายและดำเนินการสอบถามความคิดเห็นตามแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

4.2 ดำเนินการนำเสนอสอบถามด้วยตัวเอง

4.3 รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์และสรุปผลการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสอบถามความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มาลงรหัสและคีย์ข้อมูล หลังจากนั้นวิเคราะห์ด้วยสถิติและสรุปผล ด้วยสถิติ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

6. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 สถิติพื้นฐาน สถิติพื้นฐานที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD.)

6.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ การวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงของข้อความคำถามจากดัชนีความสอดคล้องของคำถามกับเนื้อหา (Index of Item Objective Consistency: IOC)

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการและแนวทางรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน 2) พัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน และ 3) ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นที่มีต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน โดยมีการนำเสนอแผนการดำเนินการวิจัย ตามระยะของการวิจัย 3 ระยะตามลำดับดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ระยะที่ 2 การพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ระยะที่ 3 การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

การนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงตามลำดับดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน
3. พัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน
4. ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

n	หมายถึง	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
%	หมายถึง	ร้อยละ
$\bar{X}$	หมายถึง	ค่าเฉลี่ย
SD.	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
Sig	หมายถึง	ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ (Statistical Significant)

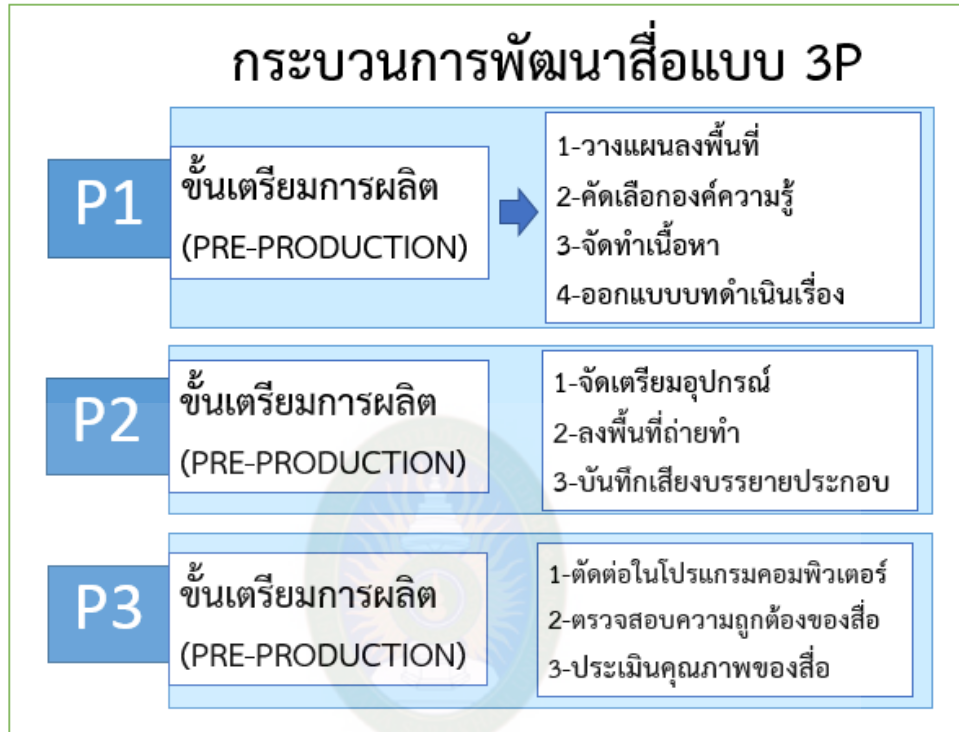
ผลการศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

1. รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน โดยการสัมภาษณ์องค์ความรู้ของชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และสอบถามความต้องการของชุมชนเพื่อนำมา

จัดทำรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน แสดงดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

จากภาพที่ 4.1 การพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ประกอบด้วยการทำงานตามขั้นตอน 3P ดังนี้

P1 ขั้นเตรียมการผลิต (PRE-PRODUCTION) ขั้นตอนของการเตรียมงาน ก่อนที่จะผลิตรายการจริง

- 1) วางแผนลงพื้นที่ โดยการสำรวจชุมชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูล
- 2) คัดเลือกองค์ความรู้ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
- 3) จัดทำเนื้อหา เพื่อสำหรับใช้เขียนบทที่มีความถูกต้องชัดเจนและมีความเหมาะสมกับ

กลุ่มเป้าหมายเนื้อหาจะต้องไม่ส่งผลกระทบในทางที่เสื่อมเสียต่อสังคม มีสาระที่ให้ข้อคิดที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ชมโดยมีที่มาของแหล่งข้อมูล ด้วยวิธีต่างๆ

- 4) ออกแบบบทดำเนินเรื่อง ก่อนนำไปจัดทำสื่อ

P2 ขั้นผลิต (PRODUCTION)

- 1) จัดเตรียมอุปกรณ์

- 2) ลงพื้นที่ถ่ายทำ
  - 3) บันทึกเสียงบรรยายประกอบ
- P3 ชั้นหลังการผลิต (POST-PRODUCTION)
- 1) ตัดต่อในโปรแกรมคอมพิวเตอร์
  - 2) ตรวจสอบความถูกต้องของสื่อ
  - 3) ประเมินคุณภาพของสื่อ

2. ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยได้นำรูปแบบไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินความเหมาะสม แสดงดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

รายการความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
P1 ชั้นเตรียมการผลิต (PRE-PRODUCTION)	4.50	0.52	มากที่สุด
1. วางแผนลงพื้นที่	4.67	0.58	มากที่สุด
2. คัดเลือกองค์ความรู้	4.33	0.58	มาก
3. จัดทำเนื้อหา	4.33	0.58	มาก
4. ออกแบบบทดำเนินเรื่อง	4.67	0.58	มากที่สุด
ชั้นเตรียมการผลิต (PRE-PRODUCTION)	4.56	0.53	มากที่สุด
1. ตัดต่อในโปรแกรมคอมพิวเตอร์	4.67	0.58	มากที่สุด
2. ตรวจสอบความถูกต้องของสื่อ	4.33	0.58	มาก
3. ประเมินคุณภาพของสื่อ	4.67	0.58	มากที่สุด
ชั้นเตรียมการผลิต (PRE-PRODUCTION)	4.33	0.50	มาก
1. จัดเตรียมอุปกรณ์	4.33	0.58	มาก
2. ลงพื้นที่ถ่ายทำ	4.67	0.58	มากที่สุด
3. บันทึกเสียงบรรยายประกอบ	4.00	0.00	มาก
โดยรวม	4.47	0.51	มาก

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน จากผู้เชี่ยวชาญโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, $SD. = 0.51$)

ผลการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้พัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน หลังจากนั้นนำไปสอบถามความถูกต้องเหมาะสมของสื่อกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ผลแสดงดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2

รายการความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ด้านเนื้อหาและการดำเนินเรื่อง	4.53	0.52	มากที่สุด
1. ความสอดคล้องของเนื้อหากับวัตถุประสงค์	4.33	0.58	มาก
2. ลำดับขั้นตอนในการนำเสนอเนื้อหา	4.33	0.58	มาก
3. ความถูกต้องของเนื้อหา	4.67	0.58	มากที่สุด
4. ความสอดคล้องของเนื้อหาในแต่ละหัวข้อ	4.67	0.58	มากที่สุด
5. ความน่าสนใจในการดำเนินเรื่อง	4.67	0.58	มากที่สุด
รูปภาพ ภาษา สี และเทคนิค	4.50	0.52	มากที่สุด
1. ความเหมาะสมของรูปภาพต่อเนื้อหาของเรื่อง	4.33	0.58	มาก
2. ความถูกต้องของภาพกราฟิกที่ใช้ประกอบสื่อ	4.67	0.58	มากที่สุด
3. ความสอดคล้องของรูปภาพกับคำบรรยายในเนื้อหา	4.33	0.58	มาก
4. การพัฒนาโปรแกรมมีความคิดสร้างสรรค์ ใช้แนวคิดใหม่ๆ	4.67	0.58	มากที่สุด
ด้านกราฟิกและการออกแบบ	4.56	0.53	มากที่สุด
1. เสียงประกอบ และเสียงบรรยายมีความเหมาะสม ชัดเจน	4.33	0.58	มาก
2. ความเหมาะสมของเวลาในการนำเสนอบทเรียน	4.67	0.58	มากที่สุด
3. ตัวอักษรที่ใช้มีความเหมาะสม	4.67	0.58	มาก
โดยรวม	4.53	0.51	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ความเหมาะสมของสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, $SD. = 0.51$)

ผลการศึกษาคำความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ผู้วิจัยทำการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน แสดงดังตารางที่ 4.3

รายการความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ด้านเนื้อหา	4.58	0.50	มากที่สุด
1. เนื้อหามีความชัดเจน ถูกต้อง น่าเชื่อถือ	4.67	0.50	มากที่สุด
2. ข้อมูลมีความทันสมัย น่าสนใจ	4.22	0.44	มาก
3. ความถูกต้องของเนื้อหา	4.56	0.53	มากที่สุด
4. จัดรูปแบบหน้าจอดีแก่ รูปภาพ ตัวอักษรและสี มีความเหมาะสม	4.89	0.33	มากที่สุด
ด้านการใช้ภาษา	4.44	0.51	มาก
1. ใช้ภาษาถูกต้อง เหมาะสม	4.56	0.53	มากที่สุด
2. สื่อความหมายได้ชัดเจนเหมาะสมกับบริบทของเนื้อหา	4.33	0.50	
ด้านการออกแบบ	4.56	0.51	มากที่สุด
1. ออกแบบหน้าจอดีเหมาะสม ง่ายต่อใช้ สัดส่วนเหมาะสม สวยงาม	4.56	0.53	มากที่สุด
2. ขนาดสี ตัวอักษร ชัดเจน สวยงาม อ่านง่ายเหมาะสมกับผู้เรียน	4.56	0.53	มากที่สุด
3. ภาพกราฟิกเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับเนื้อหา	4.78	0.67	มากที่สุด
4. คุณภาพการใช้เสียงประกอบบทเรียนเหมาะสม ชัดเจน น่าสนใจ	4.56	0.73	มากที่สุด
ด้านความพึงพอใจในภาพรวม	4.89	0.33	มากที่สุด
โดยรวม	4.62	0.50	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.3 พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความคิดเห็นต่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$, $SD = 0.50$)

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะที่เป็นข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยสรุปผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน โดยการสัมภาษณ์องค์ความรู้ของชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และสอบถามความต้องการของชุมชนเพื่อนำมาจัดทำรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน พบว่า รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ประกอบด้วยการดำเนินงานตามขั้นตอน 3P ดังนี้

P1 ขั้นเตรียมการผลิต (PRE-PRODUCTION) ขั้นตอนของการเตรียมงาน ก่อนที่จะผลิตรายการจริง

- 1) วางแผนลงพื้นที่ โดยการสำรวจชุมชนกลุ่มเป้าหมายเพื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูล
- 2) คัดเลือกองค์ความรู้ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี
- 3) จัดทำเนื้อหา เพื่อสำหรับใช้เขียนบทที่มีความถูกต้องชัดเจนและมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเนื้อหาจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม มีสาระที่ให้ข้อคิดที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ชมโดยมีที่มาของแหล่งข้อมูล ด้วยวิธีต่างๆ

- 4) ออกแบบบทดำเนินเรื่อง ก่อนนำไปจัดทำสื่อ

P2 ขั้นผลิต (PRODUCTION)

- 1) จัดเตรียมอุปกรณ์
- 2) ลงพื้นที่ถ่ายทำ
- 3) บันทึกเสียงบรรยายประกอบ

P3 ขั้นหลังการผลิต (POST-PRODUCTION)

- 1) ตัดต่อโปรแกรมคอมพิวเตอร์

2) ตรวจสอบความถูกต้องของสื่อ

3) ประเมินคุณภาพของสื่อ

ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน จากผู้เชี่ยวชาญโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, $SD. = 0.51$)

2. ผลการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้พัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน หลังจากนั้นนำไปสอบถามความถูกต้องเหมาะสมของสื่อกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบว่า ความเหมาะสมของสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53$, $SD. = 0.51$)

3. ผลการศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในท้องถิ่นต่อสื่อการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน

ผู้วิจัยทำการสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน พบว่า ชุมชนในท้องถิ่นมีความคิดเห็นต่อสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.62$, $SD. = 0.50$)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความต้องการและแนวทางการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน พบว่า รูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน ประกอบด้วยการดำเนินงานตามขั้นตอน 3P และผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนารูปแบบผู้วิจัยมีการศึกษาความต้องการและแนวทางในการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชนก่อนนำมาออกแบบรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับ ปาริฉัตร ละครเขต ที่ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยผสมผสานหลักการดึงความสนใจและเทคนิคช่วยจำเพื่อส่งเสริมการคงอยู่ของความรู้สำหรับนักศึกษาสายงานแพทย์ พยาบาลและสาธารณสุข พบว่า รูปแบบสื่อการเรียนรู้อัจฉริยะ ที่พัฒนาขึ้น ผลการรับรองรูปแบบจากผู้ทรงคุณวุฒิมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดและเหมาะสมกับผู้เรียนทุกคน

2. ผลการพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบการเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน พบว่าความเหมาะสมของสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และชุมชนในท้องถิ่นมีความคิดเห็นต่อสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้วิจัยได้พัฒนาสื่อตามแนวทางการออกแบบ 3P ซึ่งมีการเตรียมการผลิต ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามความ

ต้องการของชุมชนแล้วมีการประเมินความถูกต้องของสื่อด้วยชุมชน ส่งผลให้สื่อที่ได้ตรงตามความต้องการของชุมชนที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ในการพัฒนาสื่อการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสิทธิบัตรสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนต้องคำนึงความสามารถในการเข้าถึงของผู้เรียนรู้ และการตัดสินใจใช้สื่อประเภทใด ต้องมีความมั่นใจว่าผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2556). **ความรู้เบื้องต้นด้านทรัพย์สินทางปัญญา**. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562. จาก <http://www.surdi.su.ac.th/รางวัล-2>
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย**, ย่อหน้าที่ 1, สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2556. จาก http://www.ipthailand.go.th/ipthailand/index.php?option=com_content&task=section&id=25&Itemid=202
- กรมวิชาการ. (2540). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). **ภูมิปัญญาอีสาน**. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- จิระเดช คัชมาตย์. (2553). “ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของภูมิปัญญาท้องถิ่น : ศึกษากรณีการคุ้มครองโดยอาศัยพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 และกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอื่นที่เกี่ยวข้อง,” *FEU ACADEMIC REVIEW*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 ธ.ค. 53-พ.ค. 54 : 71-80.
- ฉลาด ชารมิตานนท์ และ คณะ. (2543). **วัฒนธรรมการกินของคนเมือง**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมืองเชียงใหม่,
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสันฐิตา กาญจนพันธุ์. (2536). “ปาชุมชนภาคเหนือ: ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการปาชุมชน” ใน *เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ). ปาชุมชนในประเทศไทย:แนวทางการพัฒนา เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ชอบ เข้มก๊ัด และโกวิท พวงงาม. (2547). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม
- ถวัลย์ มาศจรัส (2543:37). **สำรวจ มีสมชัย ครูภูมิปัญญาไทย เพชรแท้ของแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ.
- นิคม ชมภูหลง. (2542). **การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ (ฉบับปรับปรุง)**. มหาสารคาม: หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร**. ทิศทางไทย, 1(5), 1-10.
- นันทสาร สีสลับ. (2542). “ภูมิปัญญาไทย,” *สารนุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 23 (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. (2542) : 11-29.
- บุญดี บุญญาภิจ. (2549). **An investment in knowledge always pays the best intrtest**. กรุงเทพฯ : จิรวัดน์ เอ็กซ์เพรส.
- ปฐม นิคมานนท์. (2538). **การค้นคว้าความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

- ประกอบ ใจมั่น. (2547). **การพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับ มหาวิทยาลัยราชภัฏ**. คุษณินิพนธ์ครุศาสตรคุษณินิพนธ์บัณฑิต, สาขาคุษณินิพนธ์บัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ ะสี. (2534). **การสร้างสรรคภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พรชัย กาพันธ์. (2545). “คู่วิถีการศึกษาคด้วยภูมิปัญญาไทย,” **วารสารวิชาการ**. 7 (กรกฎาคม 2545).
- พระราชบัญญัติสิทธิบัตร. (2522). **พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522** แก้ไขเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ. สิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542 ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร. ให้ไว้ ณ วันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2522 เป็นปีที่ 34 ในรัชกาลปัจจุบัน.
- พันธุ์ทิพย์ रामสูตร. (2540). **แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาพฤติกรรม**. ภาควิชาคุษณินิพนธ์ และ พฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มณีนภา ชุตติบุตร และนิคม ชมพูลง. (2538). **แนวทางการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ จัดการเรียน การสอน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์
- มาตา สิ้นดำ. (2558). **ปัญหาทางกฎหมายลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการจำหน่ายจ่ายโอนต่อสินค้าที่ อยู่ในรูปแบบดิจิทัล**. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ.
- มาลินี สวycastleข้าว. (2538). **การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5**. วิทยานิพนธ์ คม (มัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. (2537). **การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษานอกระบบ โรงเรียนภาคตะวันออกเฉียง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ยุพร ศุภรัตน์. (2552). **องค์การเพอการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- รัตนะ บัวสนธิ์. (2539). **การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น:กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในภาคกลางตอนบน**. วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, สาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รุ่ง แก้วแดง. (2543). **ปฏิวัติการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มติชน.
- วิมลมาศ ปฐมวนิชกุล ธนวัติ บุญลือ สุวกิจ ศรีปัดดา และจารุวรรณ พลอยดวงรัตน์. (2551). “รูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางการตลาดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน,” **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม - สิงหาคม 2551 : 57-68.
- ศักดิ์ชัย เกียรติจินดา. (2542). “ภูมิปัญญาชุมชน ยาคุษณินิพนธ์ในการพัฒนา,” **วารสารวัฒนธรรม ไทย**. 36(9): 2-4.
- สามารถ จันทร์สุริย์. (2536). **ภูมิปัญญากับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.

- สามารถ จันท์สุรย์. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2537). **สตรีกับการมีส่วนร่วมในสังคม**. นโยบายและแผนงานหลักสตรี ระยะยาว (พ.ศ.2535-2554). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดสำนัก นายกรัฐมนตรี.
- สุภัทรา โกไศยกานนท์ และคณะ. (2555). **กิจกรรมถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม**. คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. มูลนิธิหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สุขแสง คุณนก. 2555). **สิทธิบัตร**. เอกสารประกอบการบรรยายวิชากฎหมายสิทธิบัตร. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- องค์การถ่ายทอดความรู้และเป็นส่วนร่วมกับงานวิจัยโปรตอนจากทวีปยุโรป. (2562). **ความหมายของการถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือ Knowledge Transfer : KT**. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2562. จาก [https://www.mdsiglobal.com/intellectual-property](http://www.protoneurope.org/ความหมายของการถ่ายทอดออลิศรา ชูชาติ. (2545). การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. ประมวลบทความนวัตกรรมการเรียนรู้สำหรับครูปฏิบัติการศึกษา เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
<p>อังกูล สมคะเนย์. (2535). สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.</p>
<p>เอี่ยม ทองดี. (2542). ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการปลูกฝังพฤติกรรมทางจริยธรรม. ดรรชนีวารสาร, 15 : 59-73</p>
<p>Davenport,T. and Prusak,L. (1998). Working knowledge: How organizations manage what they know. Chambridge MA: Harvard Business School Press.</p>
<p>Hideo Yamazaki. (1999). Measurement Analysis Knowledge Management. Tokyo, Japan : The Yama Group.</p>
<p>MDSIGLOBAL ONLINE MARKETING. (2562). ทรัพย์สินทางปัญญา คืออะไร. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562. จาก <a href=)
- Nonaka, I., Toyama, R. and Byosiere, P. (2003). **A Theory of Organization Knowledge Creation: Understanding the Dynamic Process of Creating Knowledge**. In Handbook of Organizational Learning and Knowledge. M. Dierkes, A.B. Antal, J. Child and I. Nonaka, eds. Oxford: Oxford University Press, pp.491-517.

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ชื่อ- นามสกุล ดร.สุขแสง คุณนก
- ตำแหน่ง /หน่วยงานที่สังกัด อาจารย์ สังกัดคณะเทคโนโลยีสารสนเทศ
- ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
- ประวัติการศึกษา
  - ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต (วิศวกรรมไฟฟ้า) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
การจัดการธุรกิจ (การจัดการทั่วไป) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
การจัดการธุรกิจ (การบัญชี) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
  - ปริญญาโท วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (วิศวกรรมไฟฟ้า) สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
  - ปริญญาเอก ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (คอมพิวเตอร์ศึกษา) มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
- ประสบการณ์ด้านการเผยแพร่งานวิจัย
  - Kukanok, S. (2008). Genetic Algorithm with Average Jump Operator. Paper presented at The 4th National Conference on Computing and Information Technology, May 23-24, 2008, Rajabhat Mahasarakham University, Thailand.
  - Kukanok, S. (2007). Genetic Algorithm with Adaptive Jump Operators. Paper presented at The 3th National Conference on Computing and Information Technology, May 25-26, 2007, Faculty of Information Technology, King Mongkut's Institute of Technology, Thailand.
  - Kukanok, S. (2005). Parallel Hybrid Genetic Algorithm for Hierarchical Multi-objective Optimization Problems. Paper presented at The 1th National Conference on Computing and Information Technology, May 24-25, 2005, Faculty of Information Technology, King Mongkut's Institute of Technology, Thailand.